

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Věra Chvátalová

# **Ochrana práv dítěte v civilním soudním řízení**

Diplomová práce

Olomouc 2013

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ochrana práv dítěte v civilním soudním řízení vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Jemnici dne 15. března 2013

Věra Chvátalová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce, paní JUDr. Renátě Šínové, Ph.D., za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a připomínek při jejím vypracování.

## Obsah

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	6
1 ÚVOD	7
2 DÍTĚ A ZÁJEM DÍTĚTE	10
2.1 Pojem dítě	10
2.2 Zájem dítěte	11
3 PROCESNÍ ZPŮSOBILOST NEZLETILÉHO DÍTĚTE V CIVILNÍM SOUDNÍM ŘÍZENÍ	14
3.1 Procesní subjektivita nezletilého dítěte	14
3.2 Procesní způsobilost nezletilého dítěte	15
3.2.1 Úprava v novém občanském zákoníku	17
4 ZASTOUPENÍ NEZLETILÉHO DÍTĚTE V CIVILNÍM SOUDNÍM ŘÍZENÍ	21
4.1 Zákonné zastoupení nezletilého v civilním soudním řízení	21
4.1.1 Institut kolizního opatrovníka	23
4.1.2 Následky porušení ustanovení o zákonném zastoupení	26
4.2 Zastoupení nezletilého na základě § 23 OSŘ	26
4.3 Zastoupení nezletilého na základě rozhodnutí soudu	28
4.4 Zastoupení nezletilého na základě plné moci	30
4.5 Následky porušení ustanovení o zastupování nezletilého	31
5 PRÁVO DÍTĚTE NA INFORMACE A VYJÁDŘENÍ NÁZORU	33
5.1 Právní úprava	33
5.2 Problematika výsledku nezletilého dítěte	39
5.2.1 Výslech nezletilého dítěte v postavení svědka	39
5.2.2 Výslech nezletilého dítěte v postavení účastníka řízení	42
5.2.3 Výslech nezletilého dítěte v řízení o věci, která se jej týká	43
5.3 Formy výsledku nezletilého dítěte	43
5.3.1 Přímé zjištění názoru dítěte	44
5.3.2 Zprostředkované zjištění názoru dítěte	45
5.4 Věková hranice pro výslech dítěte a právní relevance názoru dítěte	48
6 ZÁVĚR	50

7 BIBLIOGRAFIE	55
Monografie	
Odborné články	
Judikatura	
Právní předpisy	
Internetové a jiné zdroje	
8 SHRNUTÍ (SUMMARY)	61
Ochrana práv dítěte v civilním soudním řízení	
The protection of children's rights in civil court proceedings	
9 KLÍČOVÁ SLOVA (KEY WORDS)	62

## Seznam používaných zkratek

LZPS	Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
Brusel II bis	Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000.
CPR	The Civil Procedure Rules z roku 1999.
ESLP	Evropský soud pro lidská práva.
EÚVPD	Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.).
OSŘ	Zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
OZ	Zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
OSPOD	Orgán sociálně - právní ochrany dětí.
NOZ	Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí.
ZOR	Zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
ZP	Zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
ZSPOD	Zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
ZZŘS	Návrh zákona o zvláštních řízeních soudních, Parlamentní tisk 931/0.
ÚPD	Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).
US	Ústavní soud ČR.
NS	Nejvyšší soud ČR.

# 1 Úvod

Dítě je malé a snadno přehlédnutelné. Má ale stejná práva jako každý jiný člověk. O postavení dítěte jako subjektu práv již dnes nelze s ohledem na řadu mezinárodních dokumentů a zákonných ustanovení pochybovat.<sup>1</sup> Dítě má právo účastnit se řízení, v nichž je o něm rozhodováno. Současně má také právo vyjádřit se k záležitostem, které se ho bezprostředně týkají.

Problematika práv dítěte je vždy aktuálním, ale zároveň velmi citlivým tématem z důvodu specifického charakteru dětí. Dítě totiž vyžaduje zvláštní péči a ochranu vzhledem ke svému věku a nedostatku zkušeností. Aktuálnost tohoto tématu souvisí především s rozhodovací činností soudů ve věcech týkajících se nezletilých dětí. Soudce by měl při rozhodování zohlednit především zájem dítěte a v průběhu řízení zjištěný názor dítěte. Soudci však často možnost vyslechnout názor dítěte opomíjejí a následně se stávají terčem kritiky zaměřené právě na nízkou participaci dětí při prosazování jejich práv. Ačkoli jsou soudci vedeni snahou chránit dítě z obavy, že by pro něj byl výslech příliš velkou psychickou zátěží, mám za to, že by pro ně mělo být zjištění názoru dítěte, které situaci, v níž se nachází, chápe a které je schopné formulovat svoje myšlenky a pocity, právě jedním z předních hledisek při rozhodování. Na dítě má, dle mého mínění, takový přístup soudce pozitivní vliv. Dává mu jistotu, že jeho názory jsou důležité, a že není pouhým pasivním pozorovatelem událostí, které se ho zásadním způsobem týkají. Z důvodů výše uvedených bude má diplomová práce zaměřena na otázku postavení dítěte v civilním soudním řízení ve spojení s právem dítěte být slyšeno.

Mimo úvodu a závěru bude práce rozdělena do čtyř částí, které se dále budou dělit na dílčí kapitoly.

Celá problematika bude uvedena kapitolou týkající se pojmů dítě a zájem dítěte. Nejprve vymezím pojetí dítěte používané v mezinárodních dokumentech i české právní úpravě. Následně se budu zabývat principem zájmu dítěte, který by měl být základním vodítkem soudců v soudním řízení, jehož se dítě účastní. Kapitola bude doplněna judikaturou Ústavního soudu ČR vztahující se k této otázce.

V následující kapitole bude nastíněno postavení dítěte v civilním soudním řízení. Půjde zejména o vymezení procesní subjektivity a procesní způsobilosti nezletilého. Ve

---

<sup>1</sup> FREEMAN, Michael. *Law and Childhood Studies*. New York: Oxford University Press, 2012, s. 4.

spojitosti s tím bude nutno pracovat i s předpisy hmotného práva, resp. s tím, jak u nezletilého vymezuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům. V souvislosti s tím zmíním také pojem rozumová a volní vyspělost. Celá kapitola bude doplněna o část zaměřující se na změny v oblasti právní způsobilosti nezletilého dítěte, které přinese zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Ve čtvrté kapitole diplomové práce se budu zabývat otázkou zastoupení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení. Postupně analyzuji zákonné zastoupení nezletilého dítěte, zastoupení na základě rozhodnutí soudu a v neposlední řadě i zastoupení na základě plné moci. V rámci zákonného zastoupení se zaměřím na postavení zejména orgánu sociálně - právní ochrany dětí v roli kolizního opatrovníka. V další podkapitole se budu zabývat aplikací § 23 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Závěr této kapitoly bude věnován následkům porušení ustanovení o zastupování nezletilého v soudním řízení.

Celou problematiku práva dítěte na vyjádření názoru zařadím do páté části. Nutností je začlenění právní úpravy týkající se práva na informace a vyjádření názoru dítěte. Dále se v rámci této části budu zabývat postavením nezletilého dítěte v občanském soudním řízení v pozici svědka a účastníka řízení, navíc i výslechem nezletilého v řízení o věci, která se jej týká. V rámci podkapitoly rozebírající formy výslechu uvedu přímé a zprostředkované zjišťování názoru dítěte. V závěrečné části kapitoly se pokusím vymezit vhodnou věkovou hranici pro výslech dítěte a vodítka pro určení právní relevance názoru dítěte v občanském soudním řízení.

Diplomová práce bude opatřena uceleným závěrem, ve kterém shrnu zpracovanou materii a vyhodnotím nastolené hypotézy.

Základním úkolem mé práce je nalézt odpovědi na otázky: Jaké je postavení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení? Může být účastníkem řízení? Může v řízení jednat samostatně? Je v České republice zaručeno právo dítěte na vyjádření názoru?

K dosažení cíle této práce bude při jejím sepsání využito především metody analytické, doplněno metodou dedukce a syntézy. Má diplomová práce bude zejména komplexní analýzou současné právní úpravy postavení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení a skutečnosti, zda a jakým způsobem dochází v České republice k realizaci práva dítěte na



vyjádření názoru. Pokusím se také nastínit některé instituty týkající se právního jednání nezletilého, které přináší nový občanský zákoník a budoucí právní úpravu civilního procesu.<sup>2</sup>

Nosnými zdroji mé diplomové práce budou mezinárodní dokumenty zakotvující práva dítěte a vnitrostátní předpisy hmotněprávní a procesní povahy. Při zpracovávání tématu budu čerpat z několika zahraničních odborných publikací, přičemž žádná z nich do českého jazyka přeložena nebyla. Informace budu čerpat rovněž z článků publikovaných v českých odborných časopisech. V neposlední řadě využiji judikaturu Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR. Dále zapracuji informace získané z internetových zdrojů a z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku a návrhu zákona o zvláštních řízeních soudních.

Jde - li o zhodnocení použitých zdrojů, je třeba zmínit, že problematice postavení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení jako celku se nevěnuje žádný právní předpis (tak jako v oblasti trestního práva zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších právních předpisů, který upravuje trestní řízení vedené proti mladistvým a vymezuje tak rozdíly speciální právní úpravy odpovědnosti za spáchané činy mladistvým oproti obecné úpravě obsažené v trestních předpisech) ani žádná z českých odborných publikací (tak jako slovenská publikace Ficové<sup>3</sup>), nicméně mnoho zahraničních textů se věnuje otázce práva dítěte na vyjádření názoru.<sup>4</sup>

---

<sup>2</sup> Návrh zákona o zvláštních řízeních soudních, Parlamentní tisk 931/0.

<sup>3</sup> FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008.

<sup>4</sup> Za všechny např. PARKINSON, Patrick, CASHMORE, Judy. *The Voice of a Child in Family Law Disputes*. New York: Oxford University Press Inc., 2008.

## 2 Dítě a zájem dítěte

### 2.1 Pojem dítě

Kdo je dítětem? Pro nalezení odpovědi na položenou otázku je třeba nahlédnout jak do českých právních předpisů, tak do mezinárodních dokumentů, které se postupem času stále více problematikou ochrany dítěte zabývaly. Dítě je obvykle definováno dle svého věku uváděného v jednotlivých právních předpisech.

Zaměřím - li se na některé mezinárodní dokumenty, je třeba v první řadě zmínit Úmluvu o právech dítěte z roku 1989. Dle čl. 1 se dítětem rozumí osoba do osmnáctého roku věku, popř. osoba mladší, pokud podle rozhodného právního řádu dosahuje zletilosti dříve. V případě jiné mezinárodní úmluvy, Evropské úmluvy o výkonu práv dětí z roku 1996, lze uvést čl. 1 odst. 1, který stanovuje osobní působnost na děti mladší osmnácti let. Dítětem je tedy i dle EUVPD osoba mladší osmnácti let.

S termínem dítě je v českém právním prostředí operováno v předpisech hmotného i procesního práva. V občanskoprávních předpisech se místo dítěte můžeme setkat s označením nezletilý. Občanský zákoník používá pojem dítě (nezletilý) v souvislosti s tzv. slabším subjektem, kterému je třeba poskytnout zvláštní ochranu specifikovanou ve zvláštních (v poměru k OZ) právních předpisech. OZ hovoří o dítěti v rámci vymezení způsobilost počatého dítěte mít práva a povinnosti, narodí - li se živé (§ 7 odst. 1). Jde - li však o aktivní stránku právní subjektivity, osobu před dosažením plné způsobilosti k právním úkonům již nazývá nezletilý (§ 9 OZ). Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, či zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jsou dalšími příklady předpisů, kde je užíváno toto pojmenování. Občanský soudní řád aplikuje nejenom pojem dítě a nezletilý (např. § 42 odst. 1, § 75 odst. 3, § 108 a § 52 odst. 2, § 88 písm. c) či § 116 odst. 4), ale v některých ustanoveních hovoří i o nezletilém dítěti (např. § 76a, § 100 odst. 4, § 176 či § 193a OSŘ). Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, pak mluví o pracovních podmínkách mladistvých (§ 243 a násl.).

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že český právní řád v souvislosti s osobou, která ještě nedosáhla věku osmnácti let, užívá několik pojmenování, a to ve spojitosti s aplikací konkrétního ustanovení. Domnívám se, že OSŘ používáním různých pojmů zdůrazňuje roli dítěte v jednotlivých řízeních. Např. spojením slov nezletilé dítě v § 100 odst. 4 či § 193a

podtrhuje význam toho, že je dítě účastníkem řízení, ale jde - li např. o úkony soudu, aplikuje OSŘ zpravidla pouze označení nezletilý apod.

Dítě lze tedy obecně definovat jako ne dospělou osobu. V souvislosti s dosažením určitého věku nabývá jedinec schopnost „*sám si obstarávat všechny své záležitosti.*“<sup>5</sup> Dítě v závislosti na svém mentálním vývoji postupně nabývá určitá oprávnění a je schopno v určitých situacích samostatně právně jednat. Obecně je tedy, s určitými výjimkami,<sup>6</sup> stanovena hranice osmnácti let, po jejímž překročení je s osobou nakládáno jako s dospělým se všemi právními následky a lze tedy říci, že dítětem se rozumí fyzická osoba od narození do dosažení zletilosti.

## 2.2 Zájem dítěte

Dítě zaujímá ve společnosti zvláštní postavení. Z důvodů jeho duševní a tělesné nezralosti vyžaduje zvláštní péči a záruky na svoji ochranu.<sup>7</sup> Dítěti je poskytován soubor právních prostředků k ochraně jeho práv, a to na mezinárodní i vnitrostátní úrovni. Při vytváření těchto právních norem je třeba mít na paměti princip zájmu (blaha) dítěte.

O zájmu dítěte při ochraně jeho práv se píše v řadě mezinárodních úmluv. Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924 stručně a jednoduše shrnula základní principy chránící dítě před jakýmkoli nebezpečím a zajišťující mu optimální tělesný a mentální vývoj. Tyto principy jsou státy povinny plnit, aby podporovaly všestranný rozvoj dětí pomocí vzdělání a ochránily jejich správný vývoj před mnoha ohrožujícími faktory např. před týráním, zanedbáváním, zneužíváním dětské práce atd. Ženevská deklarace byla prvním počinem v oblasti ochrany dětí. Ačkoli nevymezila právo dítěte účastnit se procesů, ve kterých se o něm rozhoduje, stala se základem pro přijetí dalších instrumentů v oblasti ochrany práv dětí.

Deklarace práv dítěte z roku 1959 neoperuje s pojmem zájem dítěte, ale blaho dítěte. Podle Hrušákové je blaho dítěte nadřazeno a určuje postup zákonodárce při kodifikaci. Jde o „*vytváření prostředí přátelského k dětem*“<sup>8</sup>, zatímco pod pojmem zájem dítěte se v úmluvách rozumí realizace určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte.

---

<sup>5</sup> HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: MUNI, 1993, s. 16.

<sup>6</sup> Nezletilí jsou dle § 8 OZ osoby mladší 18 let, pokud nedosáhly zletilosti dříve uzavřením manželství po 16. roku věku.

<sup>7</sup> Viz Deklaraci práv dítěte přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959.

<sup>8</sup> HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: MUNI, 2006, s. 18.

Také Úmluva o právech dítěte v čl. 3 vymezila zájem dítěte a jeho blaho jako jeden ze základních pojmů právní úpravy ochrany práv nezletilých.<sup>9</sup> Zájem dítěte je předním hlediskem rozhodování soudu i podle Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (čl. 6 písm. a) či Nařízení Brusel II bis (čl. 12 nebo 15).

Princip zájmu (blaha) dítěte se promítá v celé právní úpravě rodinněprávních vztahů. V zákoně o rodině je výslovně uvedena povinnost rodičů důsledně chránit práva dítěte (§ 31 odst. 2). Tato povinnost je ve své podstatě nadřazena všem ostatním právům a povinnostem a „zájmy dítěte je rodič povinen chránit vůči každému, kdo by působil dítěti jakoukoli újmu.“<sup>10</sup> Přitom mohou nastat situace, kdy samotní rodiče dítěte mají rozdílné představy o zájmu dítěte a dostanou se do sporu ohledně jeho výkladu, i když postupují podle svého nejlepšího vědomí ve snaze chránit zájmy svého dítěte.<sup>11</sup>

V zákoně o sociálně - právní ochraně dětí se s tímto pojmem setkáváme v § 5, podle něhož je předním hlediskem sociálně - právní ochrany zájem a blaho dítěte.

Jde - li o zájem dítěte v oblasti občanského procesního práva, nelze nezmínit ustanovení týkající se zahájení řízení, dokazování, lhůt pro rozhodnutí ve věci či výkonu rozhodnutí. Například řízení ve věcech péče soudu o nezletilé může soud zahájit z vlastní iniciativy, soud je povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány (tzv. vyšetřovací princip uvedený v § 120 odst. 2 OSŘ), o návrhu na předběžné opatření dle § 76a OSŘ má soud povinnost rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání návrhu aj.

K otázce zájmu dítěte se vyslovil i Ústavní soud. Podle něho mají obecné soudy zajistit stabilitu mezi zájmy dítěte a zájmy jeho rodiče. Zvláštní pozornost však musí věnovat zájmu dítěte, který může - v závislosti na své povaze a závažnosti - převážit nad zájmem rodiče. Především nelze připustit, aby rodiče přijímali opatření škodlivá pro zdraví nebo rozvoj dítěte.<sup>12</sup> Kromě toho US dále uvádí, že „nelze odhlédnout od toho, že i dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a

---

<sup>9</sup> Čl. 3 UPD:

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

<sup>10</sup> RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 97.

<sup>11</sup> Tamtéž – např. se rodiče nedohodnou, zda má dítě navštěvovat státní či soukromou základní školu. Konkrétní zájem dítěte bude vycházet např. z jeho zdravotního postižení či úrovně vývoje jeho psychiky.

<sup>12</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.

*nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.*<sup>13</sup>

Blaho dítěte je tedy vymezováno jako pojem širší. Směřuje k vytváření obecně vhodného prostředí pro dítě a může se postupem času měnit. Zájem dítěte, uváděný ve vnitrostátních právních předpisech, je však užším, konkrétnějším pojmem. Zde má jít o „realizaci práva v dané záležitosti, která se dítěte týká.“<sup>14</sup> Nová definuje zájem dítěte jako „zajištění takového stavu, takové životní situace dítěte, která mu přinese co nejméně negativních a co nejvíce pozitivních důsledků.“<sup>15</sup>

Lze tedy konstatovat, že právní normy přímo nevymezují, co se konkrétně zájmem dítěte rozumí. Hovoří pouze o záležitostech, které mají být v zájmu dítěte vykonávány. Taková definice je dle mého názoru i nežádoucí, neboť zájem dítěte je potřeba vykládat s ohledem na každé dítě a okolnosti případu individuálně. Záleží tedy na praxi soudu, jakým způsobem pojem zájem dítěte vyloží.

---

<sup>13</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 19. dubna 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/00.

<sup>14</sup> MACHÁČKOVÁ, Lenka. Princip rovnosti a ochrana dítěte ve vztazích mezi rodiči a dětmi. *Právní fórum*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 118.

<sup>15</sup> NOVÁ, Hana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina*, 2001, roč. 2, č. 9, s. 14.

### 3 Procesní způsobilost nezletilého dítěte v civilním soudním řízení

Pro případ ohrožení či porušení práv dítěte deklarovaných vnitrostátními i mezinárodními právními předpisy je současně nutné vymezit způsob jejich ochrany. I dítě má právo na ochranu svých práv a právem chráněných zájmů. Při vymezení nezletilého dítěte, jako účastníka soudního řízení, je třeba zodpovědět otázky, zda vůbec může být účastníkem řízení a zda je oprávněno jednat samostatně nebo prostřednictvím svého zástupce.

#### 3.1 Procesní subjektivita nezletilého dítěte

Procesní subjektivita neboli způsobilost být účastníkem řízení znamená právní způsobilost být nositelem procesních práv a povinností stanovených zákonem. OSŘ v § 19 odkazuje na hmotněprávní úpravu a přiznává způsobilost být účastníkem řízení každému, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, tedy právní subjektivitu.

Dle § 7 OZ mají fyzické osoby způsobilost mít práva a povinnosti od narození. Fyzická osoba má způsobilost mít všechna práva, která jí zákon přiznává.<sup>16</sup> Občanský zákoník přiznává právní subjektivitu i dítěti počatému, dosud nenarozené (nasciturus), za předpokladu, že se pak narodí živé.<sup>17</sup> Subjektivita nascitura je tedy podmíněná.<sup>18</sup> Způsobilost k právům a povinnostem tak vzniká narozením živého dítěte.

Právní subjektivita fyzické osoby trvá celý život a zaniká až její smrtí. Okamžikem smrti je smrt biologická (mozková), kdy dojde k nezvratné ztrátě funkce celého mozku včetně mozkového kmene.<sup>19</sup> Smrt fyzické osoby se prokazuje listem o prohlídce mrtvého vydaného prohlížejícím lékařem, prohlášením fyzické osoby za mrtvou soudem nebo prohlášením nezvěstného za mrtvého soudem.<sup>20</sup>

*„Způsobilost být účastníkem řízení je tedy jako procesní institut v přímé souvislosti posuzovaná od způsobilosti k právům a povinnostem jako hmotněprávní institut.“<sup>21</sup>*

---

<sup>16</sup> Srov. čl. 8 LZPS.

<sup>17</sup> Naopak § 25 NOZ na počaté dítě hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům.

<sup>18</sup> Takto koncipovaná právní úprava má význam zejména při dědění či darování.

Viz KNAPPOVÁ, Marta, Dvořák, Jan. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I*. Praha: Linde, 2008, s. 78.

<sup>19</sup> Viz § 2 písm. e) a § 10 odst. 3 transplantčního zákona.

<sup>20</sup> Více DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 103.

<sup>21</sup> FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 27.

Výše jsem uvedla, že procesní subjektivitu má každý, kdo má právní subjektivitu, tzn. procesní subjektivitu má i nezletilé dítě jako fyzická osoba a může tedy být účastníkem občanského soudního řízení.<sup>22</sup>

Způsobilost být účastníkem řízení je jednou z podmínek řízení a jako takovou ji soud zkoumá během celého řízení. Její nedostatek tvoří neodstranitelnou překážku řízení a soud je povinen řízení zastavit. Nedostatek procesní subjektivity nelze odstranit žádným procesním postupem.<sup>23</sup> U nezletilých dětí se jedná o případy, kdy se řízení vedlo s fyzickou osobou ještě nenarozenou (kromě případu, kdy dítě bylo již počaté a narodilo se živé) nebo s fyzickou osobou již zemřelou (viz § 103, §104 odst. 1 a § 114 odst. 1 OSŘ).

### 3.2 Procesní způsobilost nezletilého dítěte

V § 20 odst. 1 OSŘ je upravena procesní způsobilost účastníků občanského soudního řízení. Rozumí se jí „*způsobilost uplatňovat v řízení práva a povinnosti účastníka řízení, a to buď samostatně, nebo prostřednictvím zvoleného zástupce.*“<sup>24</sup> Jde tedy o určení, zda může osoba samostatně jednat před soudem. Základním předpokladem procesní způsobilosti je způsobilost být účastníkem řízení, o niž bylo pojednáno výše.

I v tomto případě odkazuje OSŘ do oblasti hmotného práva s tím, že procesní způsobilost je přiznána každému v rozsahu, v jakém má způsobilost k právním úkonům. Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti vzniká v plném rozsahu zletilostí. Dle OZ se zletilost nabývá dovršením osmnáctého roku, nebo v případě osoby starší šestnácti let uzavřením manželství před dosažením osmnáctého roku věku.<sup>25</sup> To znamená, že v plném rozsahu nabývají fyzické osoby procesní způsobilosti (dle OSŘ) až dosažením zletilosti.

Nezletilé dítě jako účastník řízení má způsobilost jednat před soudem jen v rozsahu, v jakém je mu přiznána způsobilost k právním úkonům. Tuto způsobilost mají nezletilí jen k

---

<sup>22</sup> BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Postavení dítěte v civilním řízení. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 11, s. 17-20.

<sup>23</sup> Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 657/1997 nelze použít postup ani dle § 43 odst. 1 OSŘ.

<sup>24</sup> DRÁPAL: *Občanský soudní řád...*, s. 113.

Podrobně o způsobilosti nezletilého k právním úkonům ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 110-115.

<sup>25</sup> Viz § 8 OZ.

takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.<sup>26</sup>

*„Vzhledem k tomu, že právní úkony jsou projevy vůle, požaduje se pro vznik plné způsobilosti k právním úkonům neporušenost vůle a určitý stupeň intelektuální vyspělosti. Nejsou - li tyto předpoklady splněny, obecně je fyzická osoba ve své způsobilosti k právním úkonům omezena.“<sup>27</sup>*

Rozumovou vyspělostí se chápe schopnost posoudit následky svého jednání, volní vyspělost vypovídá o schopnosti člověka ovládnout své chování. Způsobilost k právním úkonům dle OZ je na rozumové a volní vyspělosti člověka závislá do té míry, že projevům vůle osob, jejichž schopnost ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky není na dostatečné úrovni, se buď zcela odpírá právní relevance, nebo se právní následky spojují jenom s některými projevy vůle těchto osob.<sup>28</sup>

Způsobilost k právním úkonům tedy nabývá fyzická osoba postupně, v závislosti na svém mentálním vývoji. Této způsobilosti dosahuje dle objektivních měřítek. *„Podle dosaženého věku se posoudí rozsah způsobilosti k právním úkonům se zřetelem k obecné zkušenosti s normálním intelektuálním vývojem nezletilého.“<sup>29</sup>* Do určité fáze tohoto vývoje tak dítě nemůže činit žádné právní úkony a je nutné, aby je za něj činili jeho zákonní zástupci. Pokud je ale nezletilý způsobilý k určitému právnímu úkonu, učiní jej sám bez ohledu na stanovisko zákonného zástupce vůči tomuto jednání.

V souvislosti s tím, jak dítě nabývá rozumové a volní vyspělosti, rozšiřuje se tak postupně jeho způsobilost k právním úkonům a současně tedy i procesní způsobilost. Možnost vykonávat samostatně práva a povinnosti nezletilého dítěte jako účastníka řízení ve věcech, v nichž mají procesní způsobilost, však může být vyloučena rozhodnutím soudu o tom, že tyto osoby musí být v řízení zastoupeny svým zákonným zástupcem.<sup>30</sup> Na druhou stranu zákon v některých případech přiznává procesní způsobilost nezletilým účastníkům i tehdy, kdy by ji měli pouze v omezeném rozsahu.<sup>31</sup>

---

<sup>26</sup> Soudní praxe např. dospěla k závěru, že koupí jednostranného vozidla může sedmnáctiletá vydávající fyzická osoba učinit sama, je-li cena přiměřená jejímu příjmu a úsporám, ale to neplatí u osobního automobilu.  
Viz FRANCOVÁ, Marie. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství: právní rukověť*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 43.

<sup>27</sup> SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Praha: Epolex Bohemia, 2006, s. 295.

<sup>28</sup> FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 35.

<sup>29</sup> KNAPPOVÁ, Marta, Dvořák, Jan. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I*. Praha: Linde, 2008, s. 84.

<sup>30</sup> Viz § 23 OSŘ.

<sup>31</sup> Jde o situace dle § 194 v řízení o povolení uzavřít manželství či § 180a odst. 3 OSŘ v řízení o určení, zda je



Procesní způsobilost je stejně jako procesní subjektivita jednou z podmínek řízení (§ 103), ale na rozdíl od chybějící procesní subjektivity lze její nedostatek odstranit. Občanský soudní řád tento postup předvídá a upravuje možnost zastoupení účastníků řízení, kteří nemohou činit procesní úkony samostatně. Tato problematika bude předmětem další kapitoly.

Ve spojení s úpravou procesní způsobilosti, resp. způsobilosti k právním úkonům by se dalo diskutovat o vhodnosti určování psychické vyspělosti nezletilého dle objektivních měřítek. Každá fyzická osoba je individualita a vyvíjí se různým způsobem. Domnívám se, že v souvislosti s osobním vývojem každého jedince by v právní úpravě měla být zakotvena možnost zkoumat schopnost samostatně jednat před soudem individuálně vzhledem ke každému jednotlivému nezletilému účastníku.

Dle NOZ je způsobilost k právnímu jednání, tedy rozumová a volní vyspělost, již hodnocena i subjektivně (§ 31). Taková úprava je dle mého názoru vhodnější. Primárně se dle NOZ nejprve aplikuje objektivní hledisko, zda je např. desetileté dítě schopno ovládnout své jednání - podle zvyklostí poctivého právního styku. Je zapotřebí si položit otázku, jaké právní jednání nezletilých je obvyklé (kupříkladu z hlediska ceny) a zda z tohoto jednání vznikají nezletilému určité mimořádné povinnosti (např. při koupi zvířete dle US vznikají další povinnosti, jejichž dosah nemůže nezletilý vzhledem ke svému věku posoudit). NOZ obsahuje vyvratitelnou právní domněnku v případě, kdy má dítě vyšší či nižší inteligenční schopnosti a je tedy více či méně způsobilé k takovému právnímu jednání. Následně může soud hodnotit toto právní jednání podle individuálního stupně vyspělosti dítěte v konkrétním případě.

### 3.2.1 Úprava v novém občanském zákoníku

V NOZ jsou pojmy způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům nahrazeny termíny právní osobnost a svéprávnost. V § 15 odst. 1 je právní osobností myšlena způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Svěprávnost definuje NOZ v § 15 odst. 2 jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat).<sup>32</sup> Osoba se stává plně svéprávnou nabytím

---

třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, kdy má nezletilý rodič v tomto řízení procesní způsobilost a nemusí být nikým zastoupen. Pouze jedná-li se o rodiče mladšího 16 let, může předseda senátu v souladu s § 23 OSŘ rozhodnout, že nezletilý rodič musí být vzhledem k okolnostem případu zastoupen svým zákonným zástupcem.

<sup>32</sup> Více BERKOVÁ, Zuzana. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 9, č. 9, s. 396-402.

zletilosti, tj. dosažením osmnáctého roku věku, přičemž NOZ hovoří o dalších dvou způsobech nabytí svéprávnosti. V obou případech musí být nezletilý starší šestnácti let a o nabytí svéprávnosti musí rozhodnout soud.

Prvním případem dřívějšího nabytí svéprávnosti upraveným v NOZ je uzavření manželství (§ 30 odst. 2). Tento způsob již zakotvuje i současná právní úprava (§ 8 OZ a § 194 OSŘ). NOZ dovoluje uzavřít manželství osobě starší šestnácti let jen ve výjimečných případech dle § 672 odst. 2.

NOZ dále umožňuje, aby se nezletilý stal svéprávným dříve než dosažením osmnáctého roku věku formou přiznání svéprávnosti neboli emancipací dle § 37. Emancipací se rozumí prohlášení svéprávnosti soudem za splnění zákonem stanovených podmínek. Soud může přiznat plnou způsobilost k právnímu jednání osobě nezletilé, jestliže je nezletilý schopen se sám živit a obstarat své záležitosti a její zákonný zástupce s tímto souhlasí. Následně pak tedy i tato osoba bude mít v civilním soudním řízení plnou procesní způsobilost a nebude muset být zastoupena zákonným zástupcem.

V praxi by se mohlo jednat o případ, kdy žena otěhotní a se svým nezletilým partnerem nebudou chtít uzavřít sňatek. Předpokladem pro to, aby rodič mohl vykonávat práva a povinnosti, která mu vůči dítěti plynou z rodičovské zodpovědnosti, je způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Té se tedy dle současné právní úpravy dá nabýt pouze dosažením osmnácti let věku nebo uzavřením manželství. I svobodný nezletilý rodič může o dítě osobně pečovat, zajišťovat jeho běžnou výchovu a výživu, nikoli však spravovat jmění dítěte a zastupovat ho při právních úkonech. Pokud by tedy nezletilí rodiče dítěte nechtěli uzavřít manželství, musel by soud jejich dítěti ustanovit poručníka, který by ho v právních vztazích zastupoval.

Lze tedy konstatovat, že v případě velmi vysoké úrovně rozumové a volní vyspělosti nezletilého dítěte, umožní NOZ emancipaci takové osoby. Následně pak tedy i tato osoba bude mít v civilním soudním řízení plnou procesní způsobilost a nebude nutno trvat na požadavku zastoupení.

Výše bylo pojednáno o tom, že dle současné právní úpravy může právní úkony činit buď sám nezletilý, nebo za něj jedná jeho zákonný zástupce. Jakékoli přivolení zákonného zástupce k učinění právního úkonu nezletilým se nepřipouští.

Naopak NOZ zavádí nové právní instituty a možnosti právního jednání nezletilého dále rozvádí. Způsobilost k právnímu jednání nezletilých je obecně upravena v § 31 NOZ. Ustanovení § 32 NOZ počítá s tím, že zákonný zástupce může nezletilému, který nenabyl plně

svéprávnosti, ve shodě se zvyklostmi soukromého života udělit souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu. Jestliže tak učiní, „*je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvláště zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět.*“ To znamená, že jednání nezletilého se souhlasem zákonného zástupce, i když jinak není nezletilý dostatečně svéprávný, je právně závazné. Možnost samostatného závazného právního jednání nezletilého hodnotím kladně. Domnívám se, že v důsledku aplikace § 32 dojde v právní praxi ke zjednodušení a urychlení řady situací.

Stejným dílem podle mého názoru přispěje i § 33. Ten umožňuje, aby zákonný zástupce udělil nezletilému povolení k samostatné výdělečné činnosti. Tato záležitost však vzhledem ke své závažnosti musí být objektivně posouzena a rozhodnuta soudem. Ustanovení § 36 dále specifikuje, že nezletilý není nikdy způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu. Důvodem těchto novinek je skutečnost, že jsou to právě zákonní zástupci, kdo nejlépe znají nezletilého a dokáží tedy spíše než kdokoliv jiný posoudit jeho vůli, rozum a další individuální schopnosti. Jsou schopni určit, zda nezletilý může v dané věci jednat sám, za podmínky jejich předchozího souhlasu. Zavedení tohoto ustanovení má dále lépe chránit třetí osoby. Ty už nebudou muset zvažovat, zda je dítě způsobilé učinit právní úkon samostatně. Případný souhlas zákonného zástupce dítěte jim má rozhodování usnadnit.<sup>33</sup>

V souvislosti s novou právní úpravou v NOZ je zapotřebí podívat se na to, jakým způsobem NOZ ovlivní úpravu civilního procesu, resp. procesní způsobilost nezletilého účastníka. Nutným důsledkem přijetí NOZ je totiž harmonizace civilně procesního práva. V současné době byla vypracována harmonizační novela OSŘ a návrh zákona o zvláštních řízeních soudních, který upravuje mj. i některá řízení rodinněprávní, jejichž účastníkem je také nezletilé dítě.

OSŘ vymezí i nadále procesní způsobilost odkazem na hmotněprávní úpravu. To znamená, že navrhovaná právní úprava využívá tentýž způsob určení procesní způsobilosti nezletilého jako ta aktuální. Návrh ZZŘS obsahuje pouze malé procento obecných ustanovení a o procesní způsobilosti v nich nehovoří. V některých zvláštních ustanoveních však přiznává plnou procesní způsobilost nezletilému účastníkovi staršímu šestnácti let a ten tedy nebude muset být v řízení zastoupen (např. § 356 či § 422). S ohledem na zahraniční právní úpravy

---

<sup>33</sup> *Důvodová zpráva k § 36, zákonu č. 280/2009 Sb., občanský zákoník* [online]. NOZ [cit. 2. února 2013]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/texty-zakonu-.html>>.

(např. úprava způsobilosti vést soudní řízení ve Velké Británii<sup>34</sup>) bych však se zdůrazněním náročnosti procesních úkonů a zajištění řádného uplatňování práv nezletilého účastníka uvažovala (pro všechna řízení, jichž se účastní nezletilé dítě) o koncepci přiznání procesní způsobilosti pouze osobě s plnou způsobilostí k právnímu jednání (navazující na výše uvedenou emancipaci). Nezletilé dítě by tak muselo být v řízení (až na uvedené výjimky) zastoupeno zákonným zástupcem, př. kolizním opatrovníkem.

---

<sup>34</sup> Tzv. capacity to conduct proceedings neboli způsobilost vést řízení nemají osoby bez tzv. legal capacity neboli způsobilosti k právním úkonům. Jde především o děti - osoby mladší 18 let dle Rule 21.1 §2(a) The Civil Procedure Rules (dále CPR), které nejsou dostatečně psychicky vyspělé, aby si své záležitosti zabezpečily samy. Děti musí být v řízení zastoupeny zástupcem, který je označován jako litigation friend. V Anglii se obdobně jako v ČR posuzuje způsobilost vést řízení samostatně s ohledem na způsobilost k právním úkonům. Je ale přiznána osobám s plnou způsobilostí k právním úkonům. Dítě tedy musí být v řízení zastoupeno. Více ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých v českém civilním procesu a její komparace s právní úpravou vybraných zemí EU. In FICOVÁ, Svetlana (ed). *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 20-29.

## 4 Zastoupení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení

Fyzická osoba, která nemá dostatek procesní způsobilosti, tzn. nemůže jednat před soudem samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem. Zastoupení je nezbytné pro to, aby mohly být jménem této osoby učiněny nutné procesní úkony (§ 22 OSŘ). Zástupcem je ten, kdo je oprávněn jednat za jiného jeho jménem. Ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému, jedná se tedy o přímé zastoupení (§ 22 až § 23 OZ).

V civilním soudním řízení jsou účastníci zastupováni na základě tří právních důvodů zastoupení - na základě zákona, rozhodnutí soudu nebo na základě plné moci.<sup>35</sup>

### 4.1 Zákonné zastoupení nezletilého v civilním soudním řízení

Občanský soudní řád upravuje v § 22 zákonné zastoupení účastníků řízení, kteří nemají procesní způsobilost z důvodů nedostatku věku nebo z důvodů zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Tito účastníci řízení nemohou uplatňovat procesní práva samostatně, a proto je třeba zajistit jejich ochranu prostřednictvím jiných osob. Paragraf 22 se týká především zastoupení nezletilých účastníků. „*Nezletilí mohou být například vlastníkem nemovitosti a z tohoto titulu vystupovat v řízení v postavení žalobce nebo žalovaného, avšak nemohou v takovém řízení před soudem samostatně jednat, neboť nemají plnou procesní způsobilost.*“<sup>36</sup>

Nezletilé dítě tak musí mít svého zákonného zástupce, neboť nemůže vzhledem k omezené způsobilosti k právním úkonům činit všechny právní (procesní) úkony. Zákonným zástupcem je osoba, kterou určují hmotněprávní předpisy. Dle § 34 odst. 1 a § 36 zákona o rodině jsou zákonným zástupcem nezletilého oba jeho rodiče.<sup>37</sup> V konkrétních případech může nezletilého zastupovat kterýkoli z rodičů. ZOR však pamatuje i na situace, kdy se rodiče nezletilého nedohodnou na tom, jak budou svá rodičovská práva vykonávat.<sup>38</sup> V takovém případě rozhodne soud. Jestliže jeden z rodičů nezletilého zemře, není znám nebo je rodičovské zodpovědnosti zbaven, náleží právo a povinnost zastupovat nezletilého druhému

---

<sup>35</sup> § 22, § 24 a § 29 OSŘ.

<sup>36</sup> JAVŮRKOVÁ, Naděžda. In DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. I. díl. Praha: ASPI Publishing, 2009, s. 93.

<sup>37</sup> NOVOTNÁ, Věra. Opatrovnictví - co v praxi znamená? *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 1, s. 11-16.

<sup>38</sup> Příkladem může být volba školy či povolání nebo souhlas s operačním zákrokem na plastické chirurgii viz PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Praha: Aleš Čeněk, 2008, s. 60.

rodiči. V případě smrti či zbavení rodičovské zodpovědnosti i druhého rodiče, je zákonným zástupcem dítěte soudem ustanovený poručník dle § 78 ZOR.

Zvláštní situace nastává v případě nezletilých rodičů. Ti nemají právo vykonávat rodičovskou zodpovědnost. Soud ale může nezletilému rodiči staršímu šestnácti let po splnění předpokladů (viz § 34 odst. 3 ZOR) přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě. Nezletilý rodič, přestože má přiznanou rodičovskou zodpovědnost, nemůže ale své dítě zastupovat, neboť takto přiznaná rodičovská zodpovědnost nezahrnuje práva a povinnosti při zastupování nezletilého.<sup>39</sup>

V praxi se řeší otázka, zda nezletilý rodič vystupuje před soudem v řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti samostatně nebo zda musí být zastoupen zákonnými zástupci. Jestliže nezletilý rodič bude vystupovat před soudem samostatně, bude se podle Holuba<sup>40</sup> postupovat analogicky dle řízení o povolení uzavřít manželství,<sup>41</sup> kde rodiče nezletilého dítěte (navrhovatele) vystupují jako účastníci řízení z důvodu pozbytí své zodpovědnosti vůči dítěti, pokud uzavře sňatek.<sup>42</sup> Jiný názor zastává Rais, podle něhož by měl být nezletilý rodič v řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti zastoupen svým rodiči „jako zákonnými zástupci, avšak tito by vystupovali pouze v pozici zákonných zástupců, nikoli účastníků řízení, jelikož jejich práva a povinnosti nebudou přiznáním rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k osobní péči nijak dotčena.“<sup>43</sup> Hrušáková nabízí jiný pohled na tuto problematiku. Nezletilý rodič má způsobilost k podání návrhu na přiznání rodičovské zodpovědnosti, a současně i procesní způsobilost ve věci samostatně jednat. Nemusí být tedy zastoupen svými rodiči jako zákonnými zástupci. Tito rodiče ovšem nebudou ani účastníci řízení.<sup>44</sup>

Souhlasím s posledně uvedeným řešením. Jestliže dle ZOR lze přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči, pak je ve spojení procesního a hmotného práva třeba připustit, že nezletilý rodič bude mít způsobilost jak k podání návrhu na přiznání rodičovské zodpovědnosti, tak procesní způsobilost jednat ve věci bez nutnosti zastoupení.

---

<sup>39</sup> DRÁPAL: *Občanský soudní řád...*, s. 136.

<sup>40</sup> HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 109.

<sup>41</sup> Dle § 356 návrhu ZZŘS jsou účastníky řízení ten, kdo hodlá uzavřít manželství, jeho zákonní zástupci a ten, s kým má být manželství uzavřeno. Nezletilý, který dovršil 16 let věku, má v řízení plnou procesní způsobilost.

<sup>42</sup> Obdobně se postupuje v řízení o osvojení, jestliže je třeba souhlasu nezletilého rodiče k osvojení jeho dítěte. HOVORKA, Daniel. Opatrovnictví dítěte v občanském soudním řízení. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 11, s. 21.

<sup>43</sup> RAIS, David. K otázce návrhu na přiznání rodičovské způsobilosti nezletilému rodiči. *Rodinné právo*, 1999, č. 3, s. 5-6.

<sup>44</sup> HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 133.

Zákonným zástupcem nezletilého jsou v některých případech i osoby odlišné od rodičů nezletilého. Jedná se o situace, kdy rodiče nezletilého účastníka žijí a nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, ale v rozsahu oprávnění vyplývajícího ze zákona nebo z rozhodnutí soudu je oprávněn zastupovat nezletilého osvojitel, pěstoun, opatrovník jmění nebo osoba, které byl nezletilý svěřen do výchovy. V rozsahu, který náleží těmto osobám, není rodič nezletilého jeho zákonným zástupcem.<sup>45</sup>

Zjistí - li soud, že je rozpor mezi zájmy nezletilého a jeho zákonného zástupce, přestane se zástupcem nezletilého jednat a je třeba ustanovit nezletilému tzv. kolizního opatrovníka.<sup>46</sup>

#### 4.1.1 Institut kolizního opatrovníka

Jestliže existuje střet zájmů mezi nezletilým a jeho zákonným zástupcem<sup>47</sup> a z tohoto důvodu nemůže zákonný zástupce nezletilého zastupovat, zastupuje jej tzv. kolizní opatrovník, kterého ustanoví soud.<sup>48</sup> „*Kolizní opatrovník nezletilého zastupuje v řízení nebo při určitém právním úkonu a je pro tento účel jeho zákonným zástupcem.*“<sup>49</sup>

Kolizním opatrovníkem je dle ZOR zpravidla orgán sociálně - právní ochrany dětí (§ 37 a § 81).<sup>50</sup> Příslušným orgánem vykonávajícím SPOD je obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jejímž obvodu má nezletilý bydliště podle právních předpisů o evidenci obyvatel (§ 17 písm. a) a § 61 odst. 1 ZSPOD ve spojení s § 10 a § 10a zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů). V případě nezletilého s bydlištěm mimo území ČR, je tímto orgánem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 35 ZSPOD).

Jestliže se neshoduje místo bydliště s místem úředně evidovaného trvalého pobytu, je možné využít institutu dožádání. Znamená to, že obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jejímž obvodu má nezletilý bydliště, může dožádat o zastoupení dítěte OSPOD, v jehož obvodu je věc soudem projednávána.

<sup>45</sup> Více DRÁPAL: *Občanský soudní řád...*, s. 136-138.

<sup>46</sup> Termín kolizní opatrovník se objevuje i v Instrukci Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (tzv. kancelářský řád).

<sup>47</sup> Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003 stačí jen pravděpodobnost kolize zájmů. Ta je dána vždy, uplatňuje-li rodič a nezletilé dítě v občanském soudním řízení nároky, jejichž základ, popř. výše jsou vzájemně podmíněny.

<sup>48</sup> HOVORKA: *Opatrovnictví dítěte...*, s. 21-24.

NOVOTNÁ: *Opatrovnictví...*, s. 11-16.

<sup>49</sup> DRÁPAL: *Občanský soudní řád...*, s. 136.

<sup>50</sup> NOVOTNÁ, Věra. Tři významné role orgánů sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 11, s. 1-5.

Kolizním opatrovníkem může být i jiná vhodná fyzická, popř. právnická osoba, dokonce i nestátní organizace pověřená výkonem sociálně - právní ochrany dětí.

Ustanovení kolizního opatrovníka přichází v úvahu například při podání návrhu na výkon soudního rozhodnutí k vymožení výživného nezletilého dítěte od rodiče, když podá povinný rodič návrh na zastavení výkonu rozhodnutí s tím, že vymáhané výživné bylo již uhrazeno nebo návrh na odklad provedení výkonu rozhodnutí.<sup>51</sup>

Kolizní opatrovník má povinnost (zejména dle čl. 10 EUVPD) dítěti, které má dostatečnou schopnost chápat situaci, poskytovat příslušné informace tak, aby mohlo vyjádřit v řízení svůj názor. Dále má být dítě informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí. Soud musí k názorům dítěte přihlídnout a posoudit je vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti.<sup>52</sup>

V souvislosti s ustanovením kolizního opatrovníka si lze položit otázku vhodnosti OSPOD jako kolizního opatrovníka. Soud musí odpovědně zvážit, koho opatrovníkem ustanoví, aby nebyly tímto zastoupením ohroženy zájmy dítěte. Mám za to, že nevhodně zvolený kolizní opatrovník může totiž v některých případech znamenat až zkrácení procesních práv dítěte a porušení jeho práva na spravedlivý proces.

Tuto situaci bych chtěla demonstrovat na příkladu rozsudku ESLP Havelka a ostatní proti ČR.<sup>53</sup> Stěžovatelé namítali, že rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy bylo porušeno jejich právo na respektování rodinného života a že řízení, na jehož základě bylo toto opatření přijato, bylo vedeno v rozporu s právem na spravedlivý proces (čl. 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

Podstatou skutkového stavu byl nařízený dohled OSPOD nad otcem a jemu do výchovy svěřenými nezletilými dětmi. OSPOD podal návrh na vydání předběžného opatření o svěření dětí do ústavní výchovy. Následně bylo zahájeno řízení. Opatrovníkem dětí byl v rámci tohoto řízení ustanoven OSPOD, který podal výše uvedený návrh. Otec dětí se nedostavil, neboť se mylně domníval, že byl taktéž předvolán k účasti na jednání jeho zástupce z řízení o vydání předběžného opatření. Na základě zpráv opatrovníka soud uznal za prokázané, že rodiče ve výchově selhali a prodloužil ústavní výchovu dětí. V odvolání otec dětí napadl skutečnost, že úloha opatrovníka nezletilých dětí byla svěřena OSPOD, který

<sup>51</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 1973, sp. zn. 1 Cz 28/1973.

<sup>52</sup> HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte - právo být slyšeno. In *Sborník 2. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 900-908.  
NOVOTNÁ, Věra. Ochrana práv dítěte. *Právo a rodina*, 2012, roč. 14, č. 10, s. 9-11.

<sup>53</sup> *Rozhodnutí ve věci Havelka a ostatní proti ČR ze dne 21. června 2007*. Stížnost č. 23499/06 [online], [cit. 1. března 2013]. Dostupné na <<http://www.poradna-prava.cz/folder05/Havelkovi-rozsudek.pdf>>.



podal návrh na svěřeni dětí do ústavní výchovy. Dále tvrdil, že soud vycházel z informací poskytnutých OSPOD, aniž by je doplnil nebo ověřil výsledkem rodičů, pedagogů a především samotných dětí. Odvolací a posléze i Ústavní soud rozhodnutí potvrdily.

Věc se dostala až k ESLP, který dal stěžovatelům za pravdu. V rozsudku uvedl, že je „politováníhodné, že nezletilé děti byly zastoupeny navrhujícím OSPOD v řízení o nařízení ústavní výchovy a že stěžovatelé nebyli vyslechnuti.“

Na toto rozhodnutí odkázal i Ústavní soud. Případy nevhodného ustanovení kolizního opatrovníka jsou obecně spatřovány zejména v řízení o návrhu na nařízení ústavní výchovy dítěte, pokud tento návrh podal OSPOD, který je následně dítěti ustanoven opatrovníkem. Dochází tak ke kolizi zájmů, když navrhovatel a kolizní opatrovník v jedné osobě činí jménem nezletilého dítěte procesní úkony tak, aby odrážely jeho stanovisko uvedené v návrhu. Zákon sice předpokládá, že OSPOD jedná v zájmu nezletilých účastníků řízení, nicméně nelze spoléhat na správnost stanoviska tohoto orgánu před vydáním rozhodnutí. „Tím, že navrhovatel tak zásadního rozhodnutí je zároveň procesním zástupcem dítěte, je ještě před soudním rozhodnutím předjímano, že rozhodnutí v zájmu dítěte je.“<sup>54</sup>

Domnívám se, že by mělo být obecným pravidlem, že OSPOD nebude současně navrhovatelem a soudem ustanoveným opatrovníkem nezletilého. Opatrovník, který podá návrh na nařízení ústavní výchovy dítěte, není dle mého mínění schopen účinně a nezaujatě zastupovat zájem dítěte. Navíc v případech dvojrole OSPOD má soudce malou možnost podívat se na případ z jiného úhlu než je pohled OSPOD, který návrh podal, což má většinou za následek nařízení ústavní výchovy. Některé soudy ustanovují opatrovníkem dítěte soudního čekatele působícího na daném soudu, avšak lze předpokládat, že žádný čekatel nepůjde proti rozhodnutí soudce působícího na stejném soudu.<sup>55</sup> Pro řešení této situace se přikláním k myšlence Novotné.<sup>56</sup> „Návrh na nařízení ústavní výchovy podá rodič a OSPOD bude ustanoven opatrovníkem nebo OSPOD podá podnět k zahájení řízení a poté bude ustanoven opatrovníkem.“<sup>57</sup>

---

<sup>54</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10.

<sup>55</sup> Dle nálezu Ústavního soudu ze dne 16. února 2005, sp. zn. II. ÚS 303/05.

Více KRÍSTKOVÁ, Veronika. Práva dítěte a procesní praxe českých soudů. *Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha Via Iuris*, 2005, č. 4, s. 76.

<sup>56</sup> NOVOTNÁ: *Opatrovnictví...*, s. 14.

<sup>57</sup> Návrh ZZŘS reaguje na podobné situace a v např. § 125, § 422, § 446 či § 460 upravuje zastoupení nezletilého. Je v řízení zastoupen opatrovníkem, kterým soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Byl-li jmenován opatrovníkem nezletilého orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení, jmenuje soud na návrh opatrovníka jiného.

#### 4.1.2 Následky porušení ustanovení o zákonném zastoupení

Není - li nezletilý účastník, který je procesně nezpůsobilý, zastoupen zákonným zástupcem, jde o odstranitelný nedostatek podmínky řízení. Soud je v takovém případě povinen činit vhodná opatření,<sup>58</sup> zejména dát podnět k ustanovení zákonného zástupce v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé dle § 176 a násl. OSŘ nebo podnět k ustanovení kolizního opatrovníka v případě, kdy zákonný zástupce nemůže nezletilého v řízení zastupovat pro střet zájmů (s výjimkou, kdy může opatrovníka ustanovit sám tento soud<sup>59</sup>).

#### 4.2 Zastoupení nezletilého na základě § 23 OSŘ

Nezletilé dítě jako účastník řízení má procesní způsobilost v rozsahu, ve kterém má způsobilost k právním úkonům, jak bylo uvedeno dříve. Má tedy částečnou procesní způsobilost. I přesto OSŘ poskytuje možnost, aby předseda senátu v konkrétním případě rozhodl o tom, že ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, i když jde o věc, v níž by jinak mohl jednat samostatně, jestliže to vyžadují okolnosti případu. To znamená, že *„řízení se týká právních vztahů, v nichž tito účastníci jsou způsobilí vlastními hmotněprávními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti, avšak v soudním řízení, které je složitější a klade proto vyšší nároky na rozumovou vyspělost než samotné hmotněprávní jednání, je třeba, aby byli zastoupeni svým zákonným zástupcem.“*<sup>60</sup>

Při takovém posouzení situace musí předseda senátu vycházet z okolností daného případu. Jde zejména o potřebu zajištění řádného výkonu práv a povinností účastníka řízení, resp. zajištění rovného postavení procesních stran.

V praxi by se mohlo jednat o situace, kdy předmětem sporu bude věc, jejímž vlastníkem se nezletilý stal na základě vlastního právního jednání (např. patnáctiletý nezletilý uzavře ústní kupní smlouvu, jejímž předmětem je mobilní telefon). Předseda senátu však nařídí, aby za něj procesní úkony v řízení týkající se této věci činil jeho zákonný zástupce. Javůrková uvádí případ aplikace § 23 OSŘ při uzavření pracovního poměru s osobou starší patnácti let po ukončení její povinné školní docházky, kdy tato osoba nemůže vystupovat

---

<sup>58</sup> Viz § 104 odst. 2 OSŘ.

<sup>59</sup> Viz § 29 odst. 2 OSŘ - o ustanovení opatrovníka ad hoc, je-li nebezpečí z prodlení.

<sup>60</sup> JAVŮRKOVÁ: *Občanský soudní řád...*, s. 94.

v pracovním sporu před soudem samostatně.<sup>61</sup> S tímto příkladem si dovolím nesouhlasit. Způsobilost k právním úkonům by v tomto případě měla být posuzována podle zákoníku práce, nikoli obecně podle občanského zákoníku. Jestliže totiž ZP přiznává v § 6 nezletilému (staršímu patnácti let, který ukončil povinnou školní docházku) způsobilost mít v pracovněprávních vztazích práva a povinnosti, jakož i způsobilost vlastními právními úkony nabývat těchto práv a brát na sebe tyto povinnosti, má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, od této způsobilosti se odvíjející způsobilost sám činit procesní úkony a uplatňovat svá práva a neměl by tak být aplikován § 23 OSŘ.

O potřebě zastoupení rozhodne soud usnesením, proti němuž je přípustné odvolání. Rozhodnutí má za následek ztrátu procesní způsobilosti nezletilého pouze pro řízení, v němž bylo toto rozhodnutí vydáno a nemá vliv na hmotněprávní způsobilost k právním úkonům.

V souvislosti s aplikací § 23 OSŘ mě napadá otázka zastoupení nezletilého zákonným zástupcem, aniž by o zastoupení bylo podle § 23 rozhodnuto. Nejvyšší soud řešil případ nezaplacení jízdného nezletilou na základě uzavřené smlouvy o přepravě.<sup>62</sup> Protože žalovaná nezletilá nesplnila povinnost uvedenou v platebním rozkazu, který byl ale adresován její matce, nikoli jí samotné, byl podán návrh na výkon rozhodnutí. Krajský soud následně zamítl návrh na výkon právě z důvodu toho, že platební rozkaz nebyl doručen žalované, ačkoliv zde její procesní způsobilost byla dána.

Uzavření smlouvy o přepravě osob je právním úkonem přiměřeným rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku žalované, proto v tomto rozsahu měla v řízení procesní způsobilost. Nejvyšší soud ale konstatoval, že i když je nezletilá způsobilá uzavřít smlouvu o přepravě, nelze bez dalšího dospět k závěru, že má procesní způsobilost ve stejném rozsahu, i když se její procesní způsobilost od způsobilosti k uzavírání této smlouvy odvíjí. *„Je proto správný postup, když soud v nalézacím řízení jedná se zákonným zástupcem nezletilce, aniž by předtím o tom vydal rozhodnutí.“*

To znamená, že se dle NS § 23 nepoužije v řízení o nárocích ze smlouvy o přepravě osob v městské hromadné dopravě, kterou uzavřel nezletilý (ve věku 13 let). Z rozhodnutí NS tedy vyplývá, že soudy mohou automaticky jednat se zákonným zástupcem nezletilého, aniž by nejdříve bylo rozhodnuto dle § 23. Toto rozhodnutí je však kritizováno z důvodu nesprávné interpretace vztahu § 20 a § 23 OSŘ a vazbě procesní způsobilosti na způsobilost k právním úkonům dle hmotného práva. Má - li nezletilý způsobilost k právním úkonům, má

---

<sup>61</sup> JAVŮRKOVÁ: *Občanský soudní řád...*, s. 94.

<sup>62</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005.

totiž ve stejném rozsahu způsobilost jednat před soudem samostatně.<sup>63</sup> Procesní způsobilost nezletilých účastníků je třeba hodnotit podle rozsahu, v jakém mají způsobilost k právním úkonům, nikoli z hlediska rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku u každého jednotlivého procesního úkonu.

V rámci odborné veřejnosti se k argumentaci NS nesouhlasně vyjádřila i Šínová, s jejímž názorem se ztotožňuji: „*Jestliže by měla být procesní způsobilost posuzována u každého procesního úkonu zvlášť dle rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku účastníka, pak by nemělo smysl speciálně upravovat zastoupení zákonným zástupcem procesně způsobilého účastníka na základě rozhodnutí soudu, účastník soudu by dle závěru soudu buď procesní způsobilost měl, nebo neměl, a pak by byl zastoupen dle § 22 OSŘ.*“<sup>64</sup>

Paragraf 23 je tak „*určitou pojistkou, pro případ věci, která není natolik složitá, že by ji nezletilý nemohl učinit, nicméně řízení o ni může být náročnější.*“<sup>65</sup> Cílem je tedy předejít situaci ohrožení rovnosti účastníků řízení. K zastoupení nezletilého jeho zákonným zástupcem dojde ale až na základě rozhodnutí předsedy senátu. Nejde tedy o povinné zastoupení nezletilých, kteří nemají v řízení procesní způsobilost.

### **4.3 Zastoupení nezletilého na základě rozhodnutí soudu**

Jestliže jsem uvedla, že základním účelem občanského soudního řízení je ochrana práv a zájmů účastníků řízení, je nezbytné předpokládat procesní situace, kdy účastník řízení není schopen sám činit procesní úkony a navíc není zastoupen žádnou jinou osobou způsobilou za něho jednat. Ustanovení § 29 odst. 1 OSŘ se zabývá zastoupením fyzické osoby, jež je účastníkem řízení, avšak nemá procesní způsobilost vůbec či ji má, ale v omezeném rozsahu a ochrana jejích práv by bez zastoupení nebyla dostatečná.

Jde o situaci, kdy tato osoba jako účastník řízení nemůže před soudem jednat samostatně, ale zároveň nemá zákonného zástupce nebo jí nebyl ustanoven kolizní opatrovník, přestože jí z důvodu střetu zájmů nemůže její zákonný zástupce zastupovat. Není tedy žádné osoby, která by hájila práva a zájmy takového účastníka řízení a soud mu proto

<sup>63</sup> Více LAVICKÝ, Petr. In DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl.* Praha: ASPI Publishing, 2009, s. 95

VRCHA, Petr. K procesní způsobilosti nezletilé osoby v soudním řízení o plnění z uzavřené smlouvy o přepravě osob. *Soudní rozhledy*, 2006, č. 11, s. 412.

<sup>64</sup> ŠÍNOVÁ: *Procesní způsobilost nezletilých...*, s. 23.

<sup>65</sup> BĚLOHLÁVEK: *Postavení dítěte...*, s. 18.

z důvodu nutnosti ochrany jeho zájmů ustanoví zástupce s ohledem na projednávanou záležitost.

Druhou podmínkou, která musí být splněna, aby soud rozhodl o zastoupení této osoby opatrovníkem, je existence nebezpečí z prodlení. *„Otázku nebezpečí z prodlení je třeba posuzovat nejen ve vztahu k dotčené fyzické osobě, ale také z pohledu všech ostatních účastníků řízení.“*<sup>66</sup> Jestliže nebezpečí z prodlení nehrozí (tzn. není např. nutné v určité věci učinit ve stanovené lhůtě procesní úkon), soud vyčká, dokud příslušný soud účastníkovi zákonného zástupce, popř. kolizního opatrovníka v řízení péče soudu o nezletilé dle § 176 OSŘ neustanoví. Ustanovení je aplikovatelné např. v řízení o úpravě výchovy a výživy nezletilých či dědickém řízení.

Opatrovník ustanovený na základě § 29 odst. 1 je oprávněn zastupovat procesně nezpůsobilého účastníka nikoli ve všech věcech a v plném rozsahu, ale pouze ve věci, pro niž byl ustanoven, a to do doby zániku skutečnosti, která zakládá nutnost takového zastoupení.

Ustanovit opatrovníkem lze advokáta, popř. jinou osobu, která se svým ustanovením souhlasí. Ve většině případů se opatrovníkem ustanovuje osoba blízká nezletilému.<sup>67</sup> Soud je povinen zkoumat, zda nepominuly důvody, pro které nezletilému účastníkovi opatrovníka ustanovil. Jestliže zjistí, že došlo ke změně okolností, z nichž při ustanovení opatrovníka vycházel a není takového zastoupení dále třeba, usnesení o ustanovení opatrovníka zruší.

*„Od ustanovení opatrovníka na základě § 29 je třeba odlišit ustanovení opatrovníka nezletilému dítěti k podání návrhu na určení otcovství a k zastupování dítěte v tomto řízení. V takovém případě se postupuje dle § 73 odst. 3, aniž by musely být splněny předpoklady uvedené v § 29 OSŘ.“*<sup>68</sup>

Není sporu o tom, že důvodem této ochrany nezletilých je ochrana jejich zájmů, neboť by nebyla zajištěna zákonem deklarovaná rovnost účastníků řízení. Jestliže nemá nezletilý účastník procesní způsobilost v plném rozsahu, nemůže činit veškeré potřebné procesní úkony a tím dostatečně uplatňovat svá práva v soudním řízení. Je tedy nezbytné zajištění jeho ochrany v případech, kdy není žádné jiné osoby, která by důsledně hájila jeho zájmy a nezletilému by z tohoto důvodu hrozila újma na jeho právech.

---

<sup>66</sup> DRÁPAL: *Občanský soudní řád I...*, s. 186.

<sup>67</sup> Zejména z rodinného, kulturního, pracovního prostředí. Viz FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 58.

<sup>68</sup> DRÁPAL: *Občanský soudní řád...*, s. 190.

## 4.4 Zastoupení nezletilého na základě plné moci

Ne vždy musí účastník řízení činit procesní úkony osobně. Účastník se může dát od počátku řízení zastoupit vybraným zástupcem (§ 24 a násl. OSŘ).<sup>69</sup> Pro řízení před soudem platí, že zvoleným zástupcem může být jen fyzická osoba (s výjimkou uvedenou v § 26 a § 26a) a navíc je nutné dodržet podmínku, že v téže věci může mít účastník pouze jednoho zvoleného zástupce. Jedná se o zásadu jediného zmocněnce. Následkem jednání účastníka, kterým si zvolil dalšího zástupce v téže věci, aniž by došlo k zániku či odvolání dřívější plné moci, je vypovězení dříve udělené plné moci dosavadnímu zástupci. Zástupcem účastníka může být advokát na základě plné procesní moci anebo kterákoli jiná fyzická osoba, která má způsobilost k právním úkonům, a tedy i procesní způsobilosti v plném rozsahu.

Náležitosti zastoupení na základě plné moci upravuje OZ v § 31 až § 33b. Účastník může udělit plnou moc pro celé řízení (procesní plná moc) nebo pro určité procesní úkony (prostá plná moc). V § 50 OSŘ je uvedeno, že se podle udělené plné moci následně určuje, zda bude doručováno pouze zástupci nebo i účastníkovi řízení.

V případech nezletilých účastníků může být plná moc k zastupování nezletilého udělena ve dvou případech.

Zprvce může být nezletilý účastník zastoupen zvoleným zástupcem v situaci, kdy má sice procesní způsobilost, neboť má způsobilost k právním úkonům na dostatečné úrovni a může tedy v dané věci jednat samostatně, ale nechce z určité příčiny činit procesní úkony sám. Pro udělení plné moci zástupci je plně dostačující, aby byl nezletilý schopen zvážit význam takového zastoupení, vybrat si vhodného zástupce a také posoudit budoucí návrhy a doporučení svého zástupce. Není ovšem zapotřebí, aby měl nezletilý způsobilost ke všem procesním úkonům, při nichž jej má zástupce zastupovat.

Nejčastěji je zástupcem nezletilého na základě udělené plné moci advokát. Jestliže by soud nebral ohled na plnou moc udělenou nezletilým účastníkem a nejednal s jím zvoleným zástupcem, ačkoli byl nezletilý k jeho zmocnění procesně způsobilý, šlo by o porušení jeho procesních práv. Podobně by se jednalo o porušení práv nezletilého účastníka v situaci, kdy by soud jednal se zástupcem nezletilého na základě plné moci, k jejímuž udělení nebyl nezletilý způsobilý.<sup>70</sup> O následcích porušení ustanovení o zastupování podrobněji níže.

---

<sup>69</sup> § 24 vychází z čl. 37 odst. 2 LZPS. „Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“

<sup>70</sup> FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 59.

Druhou možností je postup spočívající v tom, že za nezletilého účastníka, který nemá dostatek procesní způsobilosti nebo bylo - li dle § 23 OSŘ rozhodnuto o tom, že nezletilý musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, plnou moc udělí zmocněnci jeho zákonný zástupce, popř. opatrovník ustanovený dle § 29. Jestliže jsou však zákonnými zástupci nezletilého oba jeho rodiče a každý z nich v téže věci zvolí nezletilému jiného zástupce, je nezbytné tento rozpor odstranit. Nejsou - li zákonní zástupci schopni tento konflikt odstranit sami, rozhodne (o tom, který z jimi zvolených zástupců bude nezletilého zastupovat) soud dle § 49 ZOR.

Soud by měl v řízení s nezletilým zkoumat, zda byly osoby, které plnou moc třetí osobě udělily opravdu zákonnými zástupci nezletilého. Nebyla - li plná moc k zastupování nezletilého udělena oprávněnou osobou, soud by měl vyzvat skutečně oprávněnou osobu k jejímu udělení. V situaci, kdy se koná řízení o podstatné majetkové záležitosti, je na místě schválení takového úkonu soudem.

Soud by měl také zkoumat, zda neexistuje kolize zájmů nezletilého se zástupcem. Jestliže jsou jeho zájmy v rozporu se zájmy nezletilého, je nutné ustanovit nezletilému kolizního opatrovníka. I sám kolizní opatrovník pak má způsobilost udělit plnou moc, popř. by jím udělená plná moc podléhala schválení soudem.

#### **4.5 Následky porušení ustanovení o zastupování nezletilého**

O porušení ustanovení OSŘ o zastupování jde obecně v případě, kdy za nezletilého činila procesní úkony osoba (odlišná od jeho zástupce), která k tomu nebyla oprávněna, nebo za nezletilého činil procesní úkony jeho zástupce, ačkoli je mohl nezletilý učinit sám. Podle Ficové se může jednat o situace, kdy účastník řízení nebyl procesně způsobilý a byl zastoupen jinou osobou než zákonným zástupcem, ačkoli ho měl nebo se jeho zákonný zástupce či opatrovník řízení řádně neúčastnil nebo jestliže účastník řízení nebyl procesně způsobilý a nebyl mu ustanoven kolizní opatrovník, ačkoli k tomu byly splněny předpoklady.<sup>71</sup> Z rozhovoru s pracovníci orgánu OSPOD však vyplynulo, že posledně uvedenou situaci nikdy nezažily a kolizní opatrovník byl vždy ustanoven.

Porušení ustanovení o zastupování je důvodem pro podání odvolání podle § 205 odst. 2 písm. a) OSŘ, protože nebyly splněny podmínky řízení. Porušení je podstatnou vadou řízení

---

<sup>71</sup> Více FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 62.

a má za následek také možnost podat žalobu pro zmatečnost dle § 229 odst. 1 OSŘ. Lze jí napadnout pravomocná rozhodnutí soudu prvního stupně i odvolacího soudu. K žalobě pro zmatečnost podané z důvodu uvedeného pod písm. c) je zásadně oprávněn pouze ten účastník řízení, který v původním řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat (§ 29 odst. 2) a nebyl řádně zastoupen, tedy nezletilé dítě.<sup>72</sup>

Otázkou k zamyšlení je situace, kdy odvolání či žaloba pro zmatečnost nebude např. zákonným zástupcem, který měl nezletilé dítě v řízení zastupovat, podáno. Domnívám se, že v takovém případě by měl zasáhnout OSPOD, protože dochází ke kolizi zájmů mezi dítětem a jeho zákonným zástupcem.

Jak jsem uvedla dříve, je důvodem takové právní úpravy zájem nezletilého účastníka zmiňovaný jak v mezinárodních smlouvách a vnitrostátní právní úpravě, tak judikatuře. Je totiž nutné zajistit ochranu práv nezletilého účastníka, jestliže on sám nebo jeho zástupce, není - li procesně způsobilý, dojde k závěru, že nedisponuje dostatkem vědomostí a zkušeností v dané záležitosti.

---

<sup>72</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2003, sp.zn. 21 Cdo 1503/2003.



## 5 Právo dítěte na informace a vyjádření názoru

Nezletilá osoba je subjektem občanského soudního řízení, nikoli jeho objektem, jak by se mohlo z chování rodičů, soudců či jiných osob zúčastněných na soudním řízení zdát.<sup>73</sup> Nezletilé dítě je hlavním subjektem rodinného práva a právě na něho jsou orientována ustanovení specificky upravující jeho postavení. Ačkoli jsou to rodiče, kdo vykonává práva dítěte, je to právě dítě samotné, kdo je jejich nositelem. Z dikce současné právní úpravy lze dovodit právo nezletilého dítěte participovat na výkonu rodičovských práv, je - li to vzhledem ke všem okolnostem uskutečnitelné, a zajistit tak rovnost ve vztahu rodiče a dítěte.<sup>74</sup>

Právní relevance názoru dítěte<sup>75</sup> jako jednoho z procesních práv dítěte garantované v řadě právních předpisů vnitrostátního i mezinárodního původu musí být v praxi českých soudů zohledněna s ohledem na věk dítěte a jeho způsobilost chápat smysl a účel konkrétních řízení, „*kteřá se ho týkají a ve kterých jsou řešeny okolnosti ovlivňující jeho status.*“<sup>76</sup>

I když předseda senátu rozhodne, že nezletilý musí být v řízení zastoupen zákonným zástupcem, nesnižuje se význam práva dítěte být účastníkem řízení a zejména práva vyjádřit se k záležitostem, které se ho týkají. Dítě tedy nelze z žádného řízení absolutně vyloučit z důvodu nedostatku věku, tzn. odejmout mu možnost, aby bylo vyslyšeno a projevilo tak svůj názor na věc. Vše ovšem za předpokladu, že je formulace a vyjádření osobního názoru v jeho možnostech.

### 5.1 Právní úprava

Za plnohodnotný subjekt řízení považuje dítě Úmluva o právech dítěte. Vymezuje základní rámec práva dítěte být slyšeno v čl. 12, podle něhož „*státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení,*

<sup>73</sup> CORRADINIOVÁ, Libuše, VYPUŠŤÁK, Radim. K novému rodinnému právu: do roka a do dne. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 1, s. 10.

KOŽENÁ, Iva. Dítě jako účastník řízení - relevance jeho názoru. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 6, s. 13.

<sup>74</sup> MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 62-67.

<sup>75</sup> Navazuje na právo dítěte být účastníkem řízení a právo na informace.

<sup>76</sup> HRUBÁ: *Procesní práva dítěte...*, s. 901.

*kteře se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“*

Domnívám se, že význam UPD je v rámci realizace práv dítěte naprosto zásadní. Její ustanovení podporují aktivní účast dítěte v záležitostech, které se ho týkají. Výbor pro práva dítěte OSN<sup>77</sup> totiž řadí článek 12 mezi čtyři základní principy, na kterých je UPD založena.<sup>78</sup>

UPD článkem 12, jednoduše označovaného jako právo na participaci,<sup>79</sup> zdůrazňuje pozici dítěte jako subjektu práv. Dítě nemá být pouhým příjemcem pomoci nebo ochrany, ale aktivním účastníkem řízení, jehož názory by měly být zohledněny. V této souvislosti má dítě právo vyjadřovat se k záležitostem přímo nebo prostřednictvím svého zástupce. Zároveň s tím má ale rozhodující orgán povinnost poučit dítě o významu jeho vyjádření a také o tom, jaké důsledky související s jeho rozhodnutím připadají v úvahu, neboť dítě je osobou stále se vyvíjející a často si nedokáže představit veškeré následky svých jednání.<sup>80</sup> Opět zdůrazňuji, že při výkladu UPD je třeba přihlídnout vždy v konkrétním případě i k čl. 3 chránícím nejlepší zájem dítěte.

Jakým způsobem má být dle UPD hodnocen názor dítěte? „*Nikdy by se nemělo jednat o prosté odmítnutí uvažovat o schopnostech dítěte např. na základě věku. Není třeba, aby dítě bylo schopno hodnotit vyčerpávajícím způsobem všechny související aspekty hodnocené otázky.*“<sup>81</sup> Postačí, aby mělo dostatečné porozumění na vytvoření si názoru. U malých dětí je v této souvislosti třeba zdůraznit roli neverbální komunikace, kreslení obrázků či řeč těla.<sup>82</sup> U větších dětí bych navrhovala brát v potaz i prostředí, ve kterém vyrůstají, jelikož to významně ovlivňuje způsob vyjadřování.

Právo svobodně vyjádřit názor znamená formulovat jej bez nátlaku nebo manipulace. Dítě se může samo rozhodnout, zda svůj názor vyjádří či nikoli, jedná se o jeho právo, ne povinnost. Aby si dítě mohlo utvořit svůj názor, potřebuje dostatečné a včasné informace o věci podané vhodným a pro něj srozumitelným způsobem.

---

<sup>77</sup> Skládá se z 18 expertů na lidská (dětská práva) volených na období 4 let. Zástupce ČR v něm dosud nezasedal. Více ŠVRČINOVÁ, Linda. Děti mají možnost vyjádřit svůj názor. *Právo a rodina*, 2012, roč. 14, č. 5, s.14.

<sup>78</sup> Dále se jedná se o nediskriminaci, právo na život a vývoj dítěte a nejlepší zájem dítěte.

<sup>79</sup> PERCY-SMITH, Barry, THOMAS, Nigel. *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice*. Oxon: Routledge, 2010, s. 11-12.

<sup>80</sup> KOŽENÁ: *Dítě jako účastník řízení...*, s. 9-14.

<sup>81</sup> *Manuál k právům dítěte* [online], [cit. 1. února 2013], s. 4-6. Dostupné na <[https://is.muni.cz/www/137175/susi\\_Manual\\_volnocasovych\\_edited\\_PAD-2%201.doc](https://is.muni.cz/www/137175/susi_Manual_volnocasovych_edited_PAD-2%201.doc)>.

<sup>82</sup> Např. norský zákon o školách stanoví povinnost vést děti k tomu, aby si vytvářely vlastní názor a podporovat je v tom, aby ho také vyjadřovaly.

Právo vyjádřit názor se vztahuje na všechny záležitosti týkající se dítěte. Tuto klauzuli je zapotřebí vykládat široce, od záležitostí každodenního života až po širší společenská témata.<sup>83</sup> Rozhodující orgán má povinnost názor dítěte skutečně zvážit a věnovat mu patřičnou pozornost odpovídající věku a zralosti dítěte. Domnívám se, že čím zásadnější otázka je řešena, tím důležitější roli by měl sehrát pohled dítěte v konečném rozhodnutí.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že ustanovení UPD zdůrazňují postavení dítěte jako subjektu, který je schopen využívat svých práv tím, že se účastní řízení, která se ho týkají, a formuluje přitom vlastní názory.

Obdobně jsou práva na informace a vyjádření názoru zakotvena i v dalších mezinárodních dokumentech. Jde např. o Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (čl. 4), Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (čl. 13) či Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí (čl. 3).

EUVPD zaručuje dítěti, jenž má dostatečnou schopnost chápat situaci v soudním řízení, které se ho týká, právo na příslušné informace. Musí mu být poskytnuty v hloubce a formě odpovídající věku a chápání dítěte a umožnit mu plný výkon jeho práv. Jejich poskytnutí však nesmí být v žádném případě na újmu zájmu dítěte.

Nikde však není zodpovězena otázka povahy subjektu, který dítěti informace podává. Dítě bude vyjadřovat svůj názor v pro něj citlivé záležitosti, kdy má například rozhodnout o preferenci mezi rodiči. Osoba, jež poskytuje dítěti informace, by tak měla mít dostatečnou kvalifikaci v oblasti psychologie či pedagogiky. Měla by být nestranná, aby nedošlo k nežádoucí manipulaci s dítětem.

Z čl. 9 EUVPD vyplývá pravomoc soudu ustanovit dítěti v řízení zvláštního zástupce v případě konfliktu zájmů dítěte a osob majících rodičovskou zodpovědnost. Zástupce dítěte ustanovený soudem má povinnost poskytnout dítěti informace. Dále vysvětlit dítěti důsledky vyhovění jeho názoru vytvořeného na základě těchto informací a možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněné zástupcem dítěte. Musí také zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudu (čl. 10). Křístková uvádí, že v praxi se však dítěti odpovídajících informací dostává jen zřídka, „v lepším případě se soudci nebo pracovníci orgánu sociálně - právní ochrany dětí spokojí se zjištěním názoru dítěte.“<sup>84</sup>

Kromě toho EUVPD upravuje v čl. 6 odpovědnost soudu za realizaci práva dítěte na informace a na vyjádření jeho názoru, takže „v řízení, které se týká dítěte, musí soudní orgán

<sup>83</sup> Praxe některých britských škol ukazuje, že děti mohou být zapojeny do rozhodovacích procesů o fungování školních jídelen, výběru nových pracovníků, výběru školních uniforem, řešení výchovných problémů apod.

<sup>84</sup> KŘÍSTKOVÁ: *Práva dítěte a procesní praxe...*, s. 77.

*před vynesením rozhodnutí posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte, a je-li to třeba, opatřit si další informace, zejména od osob, které mají rodičovskou zodpovědnost. Pokud se podle vnitrostátních předpisů má za to, že dítě dostatečně chápe situaci, zabezpečí, aby dítě obdrželo všechny příslušné informace; ve vhodných případech dítě vyslechně, je-li to třeba neveřejně, buď přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů způsobem, který je přiměřený chápání dítěte, pokud to není ve zjevném rozporu s nejlepšími zájmy dítěte; umožnit dítěti vyjádřit svůj názor. Názor dítěte vezme náležitě v úvahu.“*

Z důvodu členství České republiky v Evropské unii je pro ČR závazné i tzv. Nařízení Brusel II bis. Nařízení v článcích 23, 41 42 „*zdůrazňuje význam poskytnutí příležitosti dětem vyjádřit přání při soudním řízení, které se jich týká.*“<sup>85</sup> Nařízení tak navazuje na již několikrát uvedený princip, a to, že dítě musí být při řízení, které se ho týká, vyslechnuto. Výjimkou je situace, kdy by byl výslech považován za nevhodný s přihlédnutím k věku nebo stupni vyspělosti dítěte. Tato výjimka by měla být vykládána restriktivně. Opět je akcentováno, že výslech dítěte je nutné provést způsobem odpovídajícím věku a stupni vyspělosti dítěte. K názorům mladších dětí je třeba přistupovat odborně a ohleduplně a jiným způsobem než u mladistvých.<sup>86</sup>

Podle nařízení není nutné, aby dítě vyjádřilo svůj názor přímo před soudcem. Je dostačující, pokud je soud obdrží jiným způsobem upraveným vnitrostátním právem. Například v některých členských státech provádí výslech dítěte sociální pracovník, který předkládá soudu zprávu s uvedením přání a pocitů dítěte. Domnívám se, že tento postup by měl být spíše výjimkou, popř. by měl být soudce výslechu vždy přítomen. Osobní setkání soudce s dítětem, nikoli za podmínky jeho aktivní účasti při výslechu, totiž soudci podle mého názoru lépe umožňuje vytvoření celkové představy o osobnosti dítěte.

Osoba, která provádí výslech dítěte, musí mít odpovídající kvalifikaci, nehledě na to, zda se jedná o soudce či jinou osobu. Musí projít vhodným školením, naučit se, jak nejlépe komunikovat s dětmi, a v některých případech musí být schopna rozlišit mezi skutečným názorem dítěte a dítětem přejatou argumentaci rodičů.<sup>87</sup> Výslech dítěte může mít různé účely v závislosti na druhu a cíli řízení. Při řízení, které se týká práva péče o dítě, je cílem obvykle pomoci při hledání nejvhodnějšího prostředí, ve kterém by dítě mělo nadále žít. V případě

<sup>85</sup> *Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II* [online], [cit. 1. února 2013], s. 41. Dostupné na [http://ec.europa.eu/civiljustice/parental\\_resp-/parental\\_resp\\_ec\\_vdm\\_cs.pdf](http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp-/parental_resp_ec_vdm_cs.pdf).

<sup>86</sup> Tamtéž.

<sup>87</sup> HRUBÁ: *Procesní práva dítěte...*, s. 900-908.

únosu dítěte je často účelem zjistit povahu námitek dítěte proti návratu a jejich důvod a také zjistit, zda může být dítě ohroženo, popř. jakým způsobem. Hlavně v těchto případech totiž často rodiče dítě ovlivňují.

V české právní úpravě v nejobecnější rovině zakotvuje čl. 17 LZPS právo každého na svobodu projevu podmíněnou právem na informace. V zákonné rovině z uvedených článků mezinárodních úmluv vychází především § 31 odst. 3 a § 47 odst. 2 ZOR. Také § 100 odst. 4 OSŘ<sup>88</sup> (na nějž navazuje § 8 odst. 2, 3 ZSPOD<sup>89</sup>) se shoduje s mezinárodní úpravou.

Soud je povinen postupovat s ohledem na princip nejlepšího zájmu dítěte, jak jsem uvedla výše. Jeho určování by vždy mělo být prováděno ve spolupráci s dítětem. Řada ustanovení<sup>90</sup> sice stanoví povinnost k názoru dítěte přihlídnout, nicméně je však soudce povinen rozhodnout vždy v souladu s nejlepším zájmem. Z logiky věci však vyplývá, že názor dítěte nemusí být vždy ve shodě s tím, co je dle přesvědčení soudu v jeho nejlepším zájmu. Proto jsou vydávána i rozhodnutí, která ve skutečnosti nekorespondují s názorem projeveným nezletilým dítětem.

Zákon o rodině kromě obecného vymezení v § 31 odst. 3 výslovně vyžaduje i souhlas nezletilého dítěte v případech osvojení, je - li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení (§ 67 odst. 1 ZOR ve spojení s § 182 odst. 1 OSŘ).<sup>91</sup> Aby se dítě mohlo k osvojení vyjádřit, je nutné, aby obdrželo vhodným způsobem relevantní informace. O následcích osvojení by měl soud dítě poučit. Souhlas se nevyžaduje pouze v případě, kdy by jím byl zmařen účel osvojení. Dle mého názoru by se mohlo jednat o případy, kdy již dítě považuje osvojitele za svého rodiče a požadavek souhlasu by mohl mít za následek psychickou újmu dítěte.<sup>92</sup> V případě, že je dítě ve věku, kdy se už dokáže samo s ohledem na stupeň svého duševního vývoje rozhodnout, nelze v případě odepření jeho souhlasu o osvojení rozhodnout.

Nový občanský zákoník upravuje institut osvojení v § 806 a násl. Stanovuje speciální povahu vyjádření názoru dítěte. Dosáhlo - li osvojované dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu. Současně ale toto ustanovení vymezuje podmínky, při jejichž

---

<sup>88</sup> Dává dítěti právo obdržet potřebné informace a možnost se svobodně vyjadřovat o záležitostech se vztahem k jeho osobě v rodině, vůči svým rodičům, i před orgány státu – soudními i správními.

<sup>89</sup> Stanovují možnost dítěte vyjádřit svůj názor při projednávání všech záležitostí, které se ho týkají a také právo dítěte na informace o všech závažných věcech týkajících se jeho osoby. Názorům věnuje OSPOD náležitou pozornost s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost, při své činnosti pak bere v úvahu přání a pocity dítěte tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychologického vývoje.

<sup>90</sup> Např. § 31 odst. 3 a § 47 odst. 2 ZOR, § 8 odst. 2 ZSPOD, § 100 odst. 4 OSŘ, § 44 odst. 2 kancelářského řádu, hlava II. Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, čl. 3 a 12 Úmluvy o právech dítěte.

<sup>91</sup> Stejně FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 203. či BĚLOHLÁVEK: *Postavení dítěte...*, s. 18.

<sup>92</sup> V návrhu ZZŘS v § 435 o utajení osvojení.

splnění není souhlasu dítěte třeba. Jde o případy, kdy je mimo jakoukoli pochybnost, že takový postup by byl v zásadním rozporu se zájmy dítěte (např. žije s žadatelem o osvojení a informace by v daný okamžik ohrozila úspěch osvojení) nebo dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Před vyjádřením musí být dítě řádně poučeno o účelu, obsahu a důsledcích jeho souhlasu. Souhlas může osobně odvolat až do právní moci rozhodnutí o osvojení, neboť se jedná o volní projev zvláštní povahy.

Nedosáhlo - li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně - právní ochrany dětí. Před vyslovením souhlasu opatrovník zjistí všechny skutečnosti svědčící o tom, že osvojení je v zájmu dítěte. Soud ověří, zda tvrzení opatrovníka není jen formální. Vyslechne i osvojované dítě, pokud je to možné a při rozhodnutí o osvojení vezme na jeho vyjádření zřetel, samozřejmě s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje.

Obecně lze o nové právní úpravě říct, že by rodiče měli rodičovskou odpovědnost vykonávat v souladu se zájmy dítěte. Před rozhodnutím, které se dotýká zájmů dítěte, by měli oznámit dítěti vše potřebné k vytvoření vlastního názoru o dané záležitosti (je - li toho dítě schopno), který rodičům sdělí. Názoru dítěte by rodiče měli věnovat náležitou pozornost a brát ho při svém rozhodování v úvahu.<sup>93</sup>

NOZ v rámci procesní ochrany, již stát zajišťuje, resp. je povinen zajišťovat dítěti, zásadním způsobem upravuje poskytování informací soudem. Počítá i s případy neschopnosti dítěte náležitě s informací naložit, tj. přijmout ji, vytvořit si vlastní názor, popř. tento názor sdělit. Orgán, který ve věci rozhoduje, za tohoto stavu informuje a vyslechne osobu, která je způsobilá zájmy dítěte ochránit. Podmínkou působení této osoby je neexistence rozporu jejích zájmů se zájmy dítěte.

NOZ předpokládá, že dítě starší dvanácti let je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento následně sdělit. Názoru dítěte má věnovat soud patřičnou pozornost. Dítě starší dvanácti let soud vždy vyslechne osobně. V případě dítěte mladšího dvanácti let by měl soud individuálně posoudit, zda je schopno dostát výše vypočítaným podmínkám. Dítě mladší bude moci být vyslechnuto prostřednictvím OSPOD nebo jiným vhodným způsobem. Nic ale nebude bránit soudu, aby vyslechl i dítě mladší dvanácti let osobně přítomné.<sup>94</sup>

---

<sup>93</sup> *Důvodová zpráva k § 875, zákonu č. 280/2009 Sb., občanský zákoník* [online]. NOZ [cit. 2. února 2013]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/texty-zakonu-.html>>.

<sup>94</sup> *Důvodová zpráva k § 867, zákonu č. 280/2009 Sb., občanský zákoník* [online]. NOZ [cit. 2. února 2013]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/texty-zakonu-.html>>.

Nová právní úprava reflektuje připomínky odborníků i široké veřejnosti. Domnívám se, že velkou výhodou je možnost soudu od výslechu dítěte upustit, pokud by výslech dítěti způsobil újmu (viz osvojení dítěte uvedené výše). Co se týče stanovení věkové hranice dvanácti let, bylo by dle mého názoru ku prospěchu věci tuto hranici ještě snížit, neboť je dle vědeckých výzkumů nejvěrohodnější výpověď učiněná dítětem mezi devátým a jedenáctým rokem jeho života.<sup>95</sup>

## 5.2 Problematika výslechu nezletilého dítěte

Dítě postupem času nabývá schopnost zaujímat vlastní postoje k jevům a okolnostem, které se ho týkají. Tato nově získaná schopnost dítěte je v českém právu reflektována ustanoveními několika zákonů zmiňovaných dříve. OSŘ neupravuje speciálně průběh výslechu nezletilého, proto je třeba postupovat dle obecných ustanovení § 131 a § 126 odst. 3 ve spojení s § 100 odst. 4 OSŘ. Zvolenou úpravu považuji za nedostatečnou. Výslech nezletilého dítěte v řízeních, jež se ho nějakým způsobem týkají, je totiž výsledkem specifickým. Vykazuje určité odlišnosti od výslechu dospělých osob vzhledem k věku a rozumové vyspělosti dítěte a právě z tohoto důvodu by měla být právní úpravě institutu výslechu dítěte věnována větší pozornost.

Při výslechu dítěte je třeba rozlišovat, v jakém postavení se v civilním soudním řízení nachází. Nezletilé dítě může být jako účastníkem sporného či nesporného řízení. Dále může v řízení vystupovat jako svědek. Posledním případem jsou pravidelně se konající soudní řízení, která se dítěte přímo dotýkají a v nichž se jedná o jeho zájmy (typicky v řízení o rozvod manželství).

### 5.2.1 Výslech nezletilého dítěte v postavení svědka

Názory na způsobilost nezletilých dětí podat úplnou a pravdivou výpověď prošly zásadním vývojem. Na počátku dvacátého století panoval názor, že dítě není schopné vypovídat ve shodě s realitou. Odborníci<sup>96</sup> zdůrazňovali, že výpověď dítěte je nepřesná a obsahuje velké množství chyb, protože dítě má nutkání si ve svých představách domýšlet

---

<sup>95</sup> KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Vývoj psychiky nedospělých a mladistvých osob z hlediska potřeb výslechové praxe v trestním řízení, psychologické zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií. *Právo a rodina*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 8.

<sup>96</sup> Např. psychologové William Stern či Alfréd Binet.

určité skutečnosti a následně je vydávat za skutečné. Postupem doby však bylo v souvislosti s různými psychologickými výzkumy prokázáno, že tyto názory dále neobstojí a pohled na výslech dětí se měnil. Dnes se má za to, že jsou „nezletilé děti běžně způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď.“<sup>97</sup>

V § 126 OSŘ je uložena každé fyzické osobě, která není účastníkem řízení, povinnost dostavit se na předvolání k soudu a vypovídat (tzv. obecná svědecká povinnost). Tato povinnost se tedy vztahuje i na nezletilé dítě.<sup>98</sup> Svědek je osobou nezastupitelnou, neboť vypovídá o tom, co sám osobně zažil nebo vnímal svými smysly (tzn. o tom, co osoba viděla či slyšela). Zákon neklade na svědka žádné konkrétní požadavky. Proto jím může být i nezletilé dítě jako osoba, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům. Rozhodující je v tomto případě schopnost vnímat určitou skutečnost a vypovídat o ni. Každý, kdo je ke svědeckému výslechu předvolán, je povinen se k soudu dostavit a jako svědek vypovídat. Musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, o tom musí být poučen.

Výslech nezletilého dítěte v postavení svědka se provádí přiměřeně podle § 126. V průběhu celého výslechu je nutné pamatovat na jeho věk a rozumovou vyspělost a není tedy možné s ním spojovat veškeré povinnosti, které se obvykle na svědka vztahují.

Výslech svědka provádí soud, a tedy i výslech nezletilého dítěte. Další možností je provedení výslechu dítěte jinou osobou za přítomnosti soudce. To znamená, že dítě může vyslýchat za přítomnosti soudce sociální pracovník nebo soudní znalec.

Výslech nezletilého dítěte jako svědka lze štěpit na 2 etapy – výslech ad generalia (výslech všeobecný) a výslech ad specialia (výslech k věci).

V rámci první fáze soud zjistí totožnosti svědka, jeho věk či okolnosti, které mohou mít vliv na věrohodnost výpovědi a poučí nezletilého svědka o možnosti odmítnout vypovídat. Otázkou k diskusi je schopnost nezletilého dítěte s ohledem na věk posoudit důvody odmítnutí výpovědi.

Výslechu dítěte musí předcházet dokonalá příprava ze strany soudce, v rámci níž si dopředu formuluje otázky. Soudce musí postupovat s rozvahou. Snaží se již od počátku „navázat s nezletilým emocionální kontakt“, aby k němu dítě pojalo důvěru a nebálo se odpovídat na kladené otázky.<sup>99</sup> Předpokládám, že již tehdy si soudce může vytvořit základní představu o mentální vyspělosti dítěte. Při navazování kontaktu je důležité klást v úvodu

---

<sup>97</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 66.

<sup>98</sup> BĚLOHLÁVEK: *Postavení dítěte...*, s. 18.

<sup>99</sup> FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 207.



otázky, na které dítě bude umět bez větších obtíží správně odpovědět. Soudce by měl dítě povzbudit a dodat mu odvalu, aby o věci vyprávělo bez váhání a obav.

Jde - li o samotný průběh výslechu, na počátku výslechu je nutné nechat dítě spontánně vypovídat pouze jeho vlastními slovy, umožnit mu vyjádřit jeho názor. Je třeba zdůraznit spontánnost a plynulost vyprávění dítěte. Jakmile totiž soudce vstoupí do povídání dítěte, i když jen z důvodu zpřesnění jeho výpovědi, „*tlumí ochotu dítěte a zároveň jeho připravenost vypovídat.*“<sup>100</sup> Je vhodné pouze přikyvovat a udržovat oční kontakt, takže je dítě ubezpečeno, že ho soudce poslouchá. Až v okamžiku stoprocentního přesvědčení soudce o tom, že dítě své sdělení ukončilo a neví, co dále říct, mohou být použity doplňující, upřesňující či vysvětlující otázky. Otázky mají být kladeny neutrálním tónem, z něhož nesmí být zřejmé, jaká odpověď je od dítěte očekávána a z chování soudce nesmí být zřejmé, zda se mu odpověď dítěte líbí či nikoli.

V případě výslechu nezletilého je nutné brát ohled v první řadě na jeho zájmy a vliv výslechu na jeho psychiku. Klást otázky má právo předseda senátu, členové senátu, účastníci řízení a znalci. Není přípustná otázka, jenž naznačuje odpověď, kterou si tazatel přeje slyšet (*tzv. sugestivní otázka*) anebo otázka formulovaná tak, aby nezletilý nepoznal její pravý smysl a byl tím sveden proti své vůli k odpovědi, kterou by jinak neučinil (*tzv. kapciózní otázka*).<sup>101</sup> Výslech by měl proběhnout tak, aby byl úplný a nebylo nutné ho opakovat.

Mám za to, že soudce by měl brát v úvahu také délku výslechu. Děti předškolního a mladšího školního věku<sup>102</sup> obvykle po určité době ztrácí pozornost. V takovém případě je dle Melicharové možné přerušení či ukončení výslechu, ačkoli zákon výslovně tuto možnost neupravuje. S tímto názorem se ztotožňuji. Domnívám se, že je přinejmenším nevhodné trvat na požadavku výslechu, který by měl nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchaného dítěte. Navíc by bylo provedení výslechu obtížné, neboť nepříjemné pocity dítěte při výslechu tlumí jeho ochotu spolupracovat a vypovídat.

---

<sup>100</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 65.

<sup>101</sup> Viz JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2011, s. 388.

<sup>102</sup> Děti předškolního (tj. od 3 do 6 let) a mladšího školního věku (tj. od 6 do 11 let) podle KACAFÍRKOVÁ: *Vývoj psychiky nedospělých...*, s. 8.

## 5.2.2 Výslech nezletilého dítěte v postavení účastníka řízení

„Výslech nezletilého dítěte jako účastníka řízení je procesní realizací jeho práva být slyšeno.“<sup>103</sup> Je - li dítě schopno formulovat svůj názor, soud jej musí zjistit a musí k němu přihlídnout s ohledem na věk a rozumovou vyspělost dítěte tak, aby byl naplněn požadavek práva na spravedlivý soudní proces.

Dle § 131 odst. 1 OSŘ může soud důkaz výslechem účastníků nařídit za předpokladu, že dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, který má být vyslechnut. Toto ustanovení neplatí v případech uvedených v § 120 odst. 2 a v řízení o rozvod manželství nebo v řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství. To znamená, že současná právní úprava rozlišuje výslech jako provádění důkazu podle toho, zda jde o věci uvedené v § 120 odst. 2 či nikoli, tedy řízení ve věcech sporných a nesporných. Při rozhodování věcí sporných platí podmínky výslechu účastníka uvedené výše, při rozhodování věcí nesporných může být výslech účastníka nařízen kdykoli, považuje - li to soud pro zjištění skutkového stavu za potřebné.<sup>104</sup>

Účastníci řízení napomáhají soudu poznat skutečnosti důležité pro právní hodnocení řešené otázky. Domnívám se, že vzhledem k tomu, že vyslýchané dítě vypovídá o vlastní záležitosti, nelze očekávat, že bude vypovídat nezaujatě a vždy pravdivě. Nicméně i výslech nezletilého dítěte jako účastníka řízení má povahu řádného důkazního prostředku dle § 125 OSŘ.

Ustanovení § 131 odst. 2 stanovuje povinnost účastníků řízení dostavit se k výslechu, hovořit pravdu a nic nezamlčovat, o čemž musí být poučení. Výslech dítěte jako účastníka řízení svým charakterem odpovídá výslechu zletilého účastníka a proto se na něj aplikuje § 126 odst. 3, stanovující postup soudu při výslechu svědka. Je ale nezbytné zdůraznit, že je výslech nezletilého dítěte ovlivněn určitými odlišnostmi.<sup>105</sup>

Pokud ale bude soud zjišťovat názor nezletilého dítěte zprostředkovaně, tzn. prostřednictvím zástupce dítěte nebo příslušného orgánu sociálně - právní ochrany dětí, pak se dle názoru Melicharové nejedná z pohledu procesního o výslech, ale o důkaz listinou (k této

<sup>103</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 64.

<sup>104</sup> Dle § 21 návrhu ZŘSŘ se zavádí vyšetřovací zásada, kterou dosavadní úprava obsahovala v § 120 odst. 2.

<sup>105</sup> Nezletilý nepodléhá sankcím za chování u takového slyšení, jeho věku a vyspělosti musí být přizpůsobeno kladení otázek, soudce nemusí mít talár, je vhodná přítomnost psychologa.  
Více BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem: Tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008, s. 7-8.

otázce podrobněji dále). V případě zjišťování názoru znalcem je názor dítěte uveden ve znaleckém posudku.<sup>106</sup>

### 5.2.3 Výslech nezletilého dítěte v řízení o věci, která se jej týká

V případě, kdy se názor nezletilého dítěte zjišťuje v řízení, jehož sice není účastníkem, ale jde o věc, která se ho týká, je na místě postupovat obdobně, jakoby šlo výslech nezletilého jako účastníka řízení. Právo nezletilého dítěte na vyjádření názoru je totiž všeobecné a neomezuje se pouze na řízení, v nichž vystupuje jako účastník. Tato situace může nastat např. v řízení o rozvod manželství.

Nová pokládá otázku k zamyšlení, zda zjištění stanoviska dítěte, které není účastníkem řízení, ale řízení se přímo dotýká jeho zájmů, má charakter důkazu či zda jde o úkon *sui generis*, který by však měl být z hlediska procesního práva upraven.<sup>107</sup> Domnívám se, že lze na základě analogie s § 100 odst. 4 hovořit spíše o důkazním prostředku, jelikož lze jeho prostřednictvím zjistit stav věci (§ 125 OSŘ).

## 5.3 Formy výslechu nezletilého dítěte

Právní úprava ponechává na úvaze soudu, jakým právně relevantním způsobem zejména s ohledem na osobnost dítěte a okolnosti případu stanovisko dítěte zjistí.<sup>108</sup>

Ustanovení § 100 OSŘ upravuje obecné otázky průběhu řízení před soudem, přičemž se určitým způsobem věnuje i specifikům řízení, jejichž účastníkem je nezletilé dítě.

Občanský soudní řád v § 100 odst. 4 uvádí čtyři možnosti zjištění názoru nezletilého dítěte. Těmito způsoby jsou výslech dítěte soudcem a zjištění názoru dítěte prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně - právní ochrany dětí.

Lze tedy říci, že se zjištění názoru dítěte rozpadá do dvou skupin – zjištění názoru přímé (soudem) a zprostředkované (prostřednictvím zástupce, znalce či OSPOD).

---

<sup>106</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 65.

<sup>107</sup> NOVÁ: *Úmluva o právech dítěte...*, s. 14.

<sup>108</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 19. března 2002, sp. zn. I. ÚS 495/01.

### 5.3.1 Přímé zjištění názoru dítěte

Dle předešlé úpravy měl v otázce výsledku nezletilého dítěte velký význam zástupce dítěte nebo příslušný orgán sociálně - právní ochrany dětí, jehož prostřednictvím se měl názor dítěte zjišťovat. Nyní by měl být pro soudce prioritou osobní výslech dítěte, pouze ve výjimečných případech lze využít některou ze zbývajících možností.

V důsledku nepříznivých zkušeností s výslechem dítěte v přítomnosti např. rodičů, OSŘ zakotvuje možnost vyslechnout dítě bez přítomnosti třetích osob, jestliže soudce předpokládá, že by mohla dítě přítomnost jiných osob ovlivnit a vzbudit obavu z následků svobodného vyjádření názoru. V odborných kruzích se však diskutuje problematika možného porušení práva na spravedlivý proces, jestliže rodiče dítěte nebo jeho právní zástupce při své neúčasti na výslechu nemohou kontrolovat jeho průběh a formu a na případné nedostatky v postupu soudce při výslechu mohou reagovat až po jeho provedení. Stejně tak je diskutována záležitost možných doplňujících otázek, které mohou být v případě uzavřeného výslechu položeny až po určité době od jeho uskutečnění.

Domnívám se, že ačkoli by se mohlo zdát, že neúčastí rodičů při výslechu dítěte dochází k porušení jejich práva na spravedlivý proces, je třeba vycházet z několikrát zmiňovaného základního principu, a to zájmu dítěte. Samotná UPD klade důraz na zájem dítěte a to nadřazeností zájmu dítěte při konfliktu zájmu dítěte a jiného subjektu, pokud není jiná možnost, než zasáhnout do něčích zájmů a práv. Mám za to, že přítomností rodičů může být v některých případech ohrožena výpovědní hodnota výslechu dítěte. Proto považuji stávající možnost výslechu dítěte bez účasti jiných osob za vyhovující.

Způsob zjištění názoru dítěte zákon v současné době neurčuje. Nejčastěji je výslech dítěte proveden ve formě osobního rozhovoru soudce s dítětem, není však vyloučena ani možnost, že bude „zjištěn názor dítěte dotazníkem.“<sup>109</sup>

Provedení výslechu předchází srozumitelné poskytnutí potřebných informací nezletilému (ze strany soudu) v dostatečném předstihu. Výslech dítěte probíhá zásadně v soudní síni při jednání, v rámci možností může proběhnout v pracovně soudce za účasti pracovníka úřadu sociálně - právní ochrany dětí.<sup>110</sup> Pouze ve výjimečných případech je možno výslech nezletilého dítěte realizovat mimo budovu soudu.<sup>111</sup>

<sup>109</sup> FICOVÁ: *Ochrana práv maloletých...*, s. 206.

<sup>110</sup> Stejně NOVOTNÁ: *Ochrana práv dítěte...*, s. 9-11.

<sup>111</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. března 2007, sp. zn. 21 Cdo 731/2006.

Dokazování mimo jednání soudu lze provést, je - li to účelné, např. když je soud pro dítě neznámým a příliš formálním prostředím, dítě je poznamenané násilím v rodině a je pro něj vhodný jiný přístup, nebo je jde o

V současné době stále vznikají speciální dětské výslechové místnosti.<sup>112</sup> Ačkoli jsou určeny pro vyšetřování trestných činů páchaných na dětech, lze je využít i v k výslechu dítěte v civilním soudním řízení. Je důležité, aby prostředí v dítěti vyvolávalo pocit bezpečí. Proto je výslechová místnost vytvořena tak, aby vytvářela domácí prostředí a usnadnila tak komunikaci dítěte s osobou provádějící výslech. V místnosti je instalováno nahrávací zařízení pro záznam výslechu a výslech tak mohou sledovat další osoby v jiné místnosti. Předpokládám, že záznam z výslechu se poté použije jako důkaz u soudu a není tak nutné opakování výslechu v soudní místnosti při jednání.

Je - li prováděn výslech klasickým způsobem, tedy v soudní síni, výpověď nezletilého by měla být zaprotokolována doslovným zápisem výpovědi, ne způsobem, kdy soudce diktuje pouze podstatný obsah výpovědi nezletilého.

Z řad odborné veřejnosti se ozývají hlasy zpochybňující kompetentnost soudců k provádění výslechů nezletilých. Mám za to, že vzhledem k absenci psychologického vzdělání soudce by bylo vhodné, aby bylo dítě vyslýcháno přímo psychologem za přítomnosti soudce. Další možností by mohlo být zvýšení počtu speciálních školení soudců z oblasti psychologie se zaměřením na výslech dítěte tak, aby měl zjištěný názor pro soud (při respektování potřeb dítěte) maximální vypovídající hodnotu. Na úrovni krajských soudů jsou pak zaváděny specializované („rodinněprávní“) senáty (Krajský soud v Ostravě či Ústí nad Labem), což považuji za krok správným směrem.

### **5.3.2 Zprostředkované zjištění názoru dítěte**

V situacích, kdy soud zjistí, že dítě není schopno formulovat své názory a jeho přítomnost u soudního řízení by zjevně neměla procesní význam nebo by mohla být dítěti na újmu, může přikročit ke zjištění názoru dítěte prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně - právní ochrany dětí. Jde o zjišťování názoru zprostředkované, soud se tudíž nedostane do osobního kontaktu s nezletilým a nemůže si tak sám a přímo vytvořit představu o jeho osobě. Z těchto důvodů je v řízení, které se nezletilého dítěte týká upřednostňován jeho přímý výslech.

---

dítě velmi nízkého věku.  
<sup>112</sup> Reportáž Petry Tachecí [online]. *Česká televize*, 23. prosince 2012 [cit. 1. února 2013] Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/208643-vyslech-mezi-hrackami-specialni-policejni-mistnosti-pro-deti/>>.

Podle formy zjištění názoru dítěte prostřednictvím třetí osoby soud provede dokazování. Pokud bude soud zjišťovat názor nezletilého dítěte zprostředkovaně, zastávám obdobný názor jako Melicharové a z pohledu procesního se nejedná o výslech, ale o důkaz listinou dle § 129 OSŘ (sepsanou zástupcem nebo OSPOD). Mám ale za to, že důkaz listinou může v případě nezletilých dětí vyvolat potřebu provedení dalšího dokazování, např. výslechu autora listiny (OSPOD) k okolnostem sepsání listiny. V případě zjišťování názoru znalcem je názor dítěte uveden ve znaleckém posudku (§ 127). Na základě § 125 je možností také přehrání záznamu rozhovoru s dítětem z výslechové místnosti, o níž jsem se zmínila dříve. O výslech svědka dle § 126 půjde v případě interpretace vyjádření dítěte vyslychající osobou (např. zástupce dítěte).

Soudci opatrovnických soudů často využívají znaleckého posuzování jako důkazního prostředku ve věci. Základem ustanovení znalce je již zmíněný § 127 ve spojení s § 13 odst. 1 vyhlášky č. 37/1967 Sb.,<sup>113</sup> který ukládá povinnost soudu „*vymezit ve svém opatření znalci úkol, podle okolností případu též formou otázek tak, aby se znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba jeho odborných znalostí.*“ Znalec na základě svých odborných znalostí odpovídá v posudku na otázky, které mu soudce položí. Tyto otázky jsou již v dnešní době „*poměrně standardizované.*“<sup>114</sup> Znalec právně nehodnotí věc, pouze odborně posoudí situaci a uvede všechny skutečnosti svědčící pro či proti možným řešením.

Informace od nezletilého znalce získává „*v atmosféře hry, uvolněnosti, neformálního pracovního spojení, pomocí testů místo vymáháním verbálních informací.*“<sup>115</sup> Soud následně znalce vyslechně v souvislosti se získanými poznatky, výjimečně se může spokojit s písemně podaným znaleckým posudkem, aniž by znalce vyslechl k obsahu posudku.<sup>116</sup> OSŘ v § 127 zakotvuje možnost tzv. revizního znaleckého posudku v případě rozporných odborných informací.<sup>117</sup> Účastníci řízení mohou proti posudku vznášet náměty, doplňky, připomínky a námítky, mj. z důvodu vědomého zkreslení či vědomé lži při vypracování posudku, z důvodu neobjektivnosti či odborné nedostatečnosti znalce apod.

---

<sup>113</sup> Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

<sup>114</sup> Např. Jaké jsou výchovné předpoklady matky a otce nezletilého? Jaké jsou bytové poměry matky a otce? Jaký je vztah nezletilých dětí k matce a jaký k otci? Jaké jsou emoční vztahy dítěte k oběma rodičům? apod. Více ŠPLÍCHAL, Jan. In BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁKOVI, Markéta a Daniel a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 100.

<sup>115</sup> Tamtéž, s. 104.

<sup>116</sup> BUREŠ, Jaroslav. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 592.

<sup>117</sup> Ke zpracování revizního znaleckého posudku soud přikročí např. tehdy, předloží - li jedna ze stran posudek zpracovaný mimo řízení, který uvádí odlišné závěry. VRCHA, Pavel. *Civilní judikatura*. 2. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 288.

Ustanovení § 8 odst. 2 ZSPOD, které navazuje na § 100 odst. 4 OSŘ, umožňuje soudu zjištění názoru dítěte prostřednictvím orgánu sociálně - právní ochrany dětí. Pracovník OSPOD může s dítětem provést pohovor v neutrálním prostředí (doma, ve škole apod.). Vypracování zprávy předávané soudu předchází komplexní šetření a její součástí je zjištěný názor dítěte k projednávané věci. Přestože tento způsob dítě zatěžuje podstatně méně než výslechy před soudem, není ani tento institut využíván v praxi dostatečně.

K otázce zjišťování názoru dítěte je nutné přistupovat s určitou opatrností, neboť může vést k velkému tlaku ze strany rodiny (nebo jiných osob) za účelem ovlivnění výpovědi. To může být pro dítě velmi deprimující a v některých případech je vhodné od zjišťování názoru upustit. To by však měla být výjimka z pravidla a snahou soudů by mělo být umožnit dítěti být slyšeno, pokud to jeho věk a vyspělost dovolí. Zejména v situaci, kdy dítě o slyšení samo žádá. Jsem stejného názoru jako Melicharová, že si praxe zprostředkovaným zjištěním názoru dítěte „ulehčuje práci“, neboť např. OSPOD pouze zaznamenává a následně zprostředkovává zjištěný názor nezletilého dítěte, tedy že se nejedná z pohledu procesního o výslechy účastníka. Jakékoli zprostředkování bez požadavku „osobního, přímého a bezprostředního vyjádření dává prostor pro zkreslení názoru dítěte.“<sup>118</sup>

Musím znovu zopakovat, že nejvhodnější formou se jeví výslechy dítěte odborníkem z oblasti psychologie se specializací na děti a dospívající. Domnívám se však, že by měla být u jakékoli formy výslechu vždy zajištěna přítomnost soudce, protože je to právě on, kdo vydává konečné rozhodnutí, kterým ovlivňuje postavení nezletilého dítěte. Právě ona bezprostřednost v takovém řízení, tedy osobní kontakt soudce s nezletilým, je základem rozhodnutí a nejvýznamnějším pramenem poznání stavu věci. Osobní setkání soudce s dítětem, nikoli za podmínky jeho aktivní účasti při výslechu, totiž soudci lépe umožňuje vytvoření celkové představy o osobnosti dítěte a pomůže mu při následného hodnocení vyjádřeného názoru. Zjišťování názoru dítěte by nemělo být nahrazováno ani znaleckým posudkem, protože výpověď dítěte před znalcem není k zajištění práva dítěte vyjádřit svůj názor dostačující. Navíc mám za to, že požadavek provedení takového důkazního prostředku má za následek prodloužení samotného řízení, což může mít nepříznivý vliv na psychiku dítěte.

---

<sup>118</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 64.

## 5.4 Věková hranice pro výslech dítěte a právní relevance názoru dítěte

Věková hranice, od kdy je dítě schopno formulovat svůj názor, není současnou právní úpravou stanovena. Odlišně již upraveno v NOZ, jak jsem uvedla v předchozí kapitole. Stávající právní úprava ponechává na zvážení soudu, zda je zjištění názoru dítěte potřebné a stejně tak způsob jeho zjištění.<sup>119</sup> V soudní praxi někdy dochází ke zjišťování názoru dětí starších deseti let. Velmi málo však před soud předstupuje dítě mladšího školního věku.

Odborná veřejnost také nemá na téma odpovídající věkové hranice jednotný názor.<sup>120</sup> Melicharová se domnívá, že „*právní úprava, která ponechává na uvážení soudu, zda je zjištění názoru vhodné a jakým způsobem má být názor dítěte zjištěn, je optimální.*“<sup>121</sup> Piaget vychází z předpokladu, že člověk inteligenčně dospívá mezi jedenáctým a dvanáctým rokem života a na vrcholu výkonu je v tomto ohledu v šestnácti letech věku.<sup>122</sup> Bakalář považuje za vhodnou věkovou hranici věk od devíti let výše, ale „*připouští odchylky oběma směry, a to v závislosti na celkovém, zejména rozumovém, vývoji dítěte.*“<sup>123</sup> Osobně se přikláním k názoru Bakaláře, neboť i podle některých psychologických výzkumů<sup>124</sup> je nejvěrohodnější výpověď učiněná dítětem mezi devátým a jedenáctým rokem jeho života.

Jakou relevanci má názor dítěte pro rozhodnutí soudu? „*I když právo nezletilého svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají, je jeho nepopiratelným právem umožňujícím, byť jen do určité míry, vyrovnat nerovné postavení např. ve vztahu k jeho rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi, přesto konečné hodnocení (posouzení) zájmů nezletilého přísluší dospělým, resp. v projednávané věci obecným soudům, které musí korigovat představy i názory nezletilého o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné a co nikoli. Obecné soudy ve smyslu ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ tedy vyslechnou nezletilého, ale k názoru nezletilého přihlíží právě s ohledem na věk, rozumovou a citovou vyspělost*

<sup>119</sup> V některých zahraničních úpravách je věková hranice stanovena - často to bývá 12 let věku dítěte (např. Nizozemí).

<sup>120</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 3. srpna 2004, sp. zn. I. ÚS 77/04 či ze dne 31. května 2001, sp. zn. III. ÚS 225/01.

US uvedl, že rozumová a volní vyspělost dítěte ve věku šesti let je omezená (paralelně k tomuto hovoří i další nález US, kdy týká-li se věc dítěte ve věku okolo šesti let, není porušením čl. 12 odst. 1 ÚPD, pokud toto dítě nebylo v daném řízení soudem vyslechnuto), kdežto ve věku čtrnácti let už má dítě ve značné míře rozvinutou rozumovou schopnost k posouzení svého jednání.

<sup>121</sup> MELICHAROVÁ: *Specifika výslechu nezletilého...*, s. 64.

<sup>122</sup> PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. S. 105-128. Více v nálezu Ústavního soudu ze dne 2. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

<sup>123</sup> BAKALÁŘ: *Slyšení nezletilého dítěte...*, s. 14.

<sup>124</sup> KACAFÍRKOVÁ: *Vývoj psychiky nedospělých*, s. 8.



nezletilého.“<sup>125</sup> Jak vyplývá z nálezů ÚS, věk a rozumová vyspělost nezletilého jsou základním vodítkem při určování relevance názoru dítěte. Relevanci názoru dítěte posuzuje soud v každém případě individuálně. Žádný z mezinárodních instrumentů ani zákon soudu nepředepisuje, nakolik zjištěný názor dítěte při rozhodování respektovat. Soudce je tedy povinen v každém řízení týkajícím se dítěte věnovat jeho názorům patřičnou pozornost a brát na ně ohled vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti. Měl by mít ovšem na paměti, že dítě je osobností, která se dosud vyvíjí a ve svém vývoji je lehce zranitelná, manipulovatelná a „programovatelná.“<sup>126</sup>

V souvislosti s právní relevancí názoru dítěte mě zaujaly výsledky vědeckých výzkumů. Podle nich jsou nejspolehlivější výpovědi dětí mladšího školního věku, tedy mezi devátým a jedenáctým rokem. Dívky se později stávají „citově nevyváženými, afektivními, dokáží si často předem připravit odpovědi v závislosti na kladném či záporném citovém vztahu k dalším osobám, které se řízení účastní.“ U chlapců období příznivé pro provedení výslechu přetrvává déle, přibližně do třinácti let.<sup>127</sup> Rovněž nelze spoléhat na věrohodnost výpovědi dětí v předškolním věku v souvislosti s přesností časových údajů.<sup>128</sup>

V návaznosti na právo dítěte na vyjádření názoru bych chtěla zdůraznit, že názor dítěte by neměl být nikdy zjišťován proti jeho vůli. Osoba provádějící pohovor s dítětem by se měla vyhnout zastrašujícím nebo matoucím výrazům a prostředí výslechu by mělo být přizpůsobeno potřebám dítěte. Správně provedený výslech dítěte ve věci, jež se ho bezprostředně týká nejenom, že přispěje ke skutečnému zjištění skutkového stavu, ale současně má pozitivní vliv na psychiku dítěte. Dítě má pak pocit, že je jeho názor opravdu důležitý a že je součástí rozhodování. Právo dítěte být slyšeno zaručuje dítěti pouze právo svůj názor vyjádřit, negarantuje však, že jeho názoru bude vyhověno. Domnívám se, že názor dítěte by měl být zejména u starších dětí jedním z předních hledisek při rozhodování, protože je u nich dán předpoklad určitého duševního vývoje a schopnosti utřídění si poznatků o věci a vytvoření vlastního úsudku.

---

<sup>125</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 22. dubna 2004, sp. zn. III ÚS 707/04.

<sup>126</sup> BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel. Vyslechnutí dítěte před soudem. *Právo a rodina*, 2003, roč. 5, č. 3, s. 5.

<sup>127</sup> KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Úvahy nad zásadou "habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptiala". *Notářský časopis*, 2003, roč. 9, č. 1, s. 5-7.

<sup>128</sup> KACAFÍRKOVÁ: *Vývoj psychiky nedospělých...*, s. 8.

## 7 Závěr

Postavení dítěte dříve a dnes je diametrálně odlišné. Problematice dětských práv začaly státy, resp. mezinárodní organizace, věnovat pozornost až ve dvacátém století, kdy došlo k přijetí nejvýznamnějšího dokumentu na poli dětských práv - Úmluvy o právech dítěte. Na ni posléze navázaly další texty specifikující práva dítěte. Byl zakotven princip zájmu (blaha) dítěte, právo dítěte na získání informací či právo na svobodné vyjádření názoru, jež byly těžištěm mé práce.

Základní hypotéza této práce vycházela z úvahy, jaké je v rámci ochrany práv dítěte právní postavení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení a zda, popř. jakým způsobem je zaručeno právo dítěte na vyjádření názoru.

S termínem dítě je v českém právním prostředí operováno v hmotněprávních i procesněprávních předpisech. Obecně lze říci, že se jedná o osobu mladší osmnácti let, přičemž tato definice odpovídá mezinárodním úmluvám zakotvujícím práva dětí. V souvislosti s vymezením dítěte bylo třeba se vypořádat s pojmem zájem dítěte, protože soud v řízení týkajícího se nezletilého dítěte ve spojitosti s vydáním rozhodnutí plní i funkci ochránce zájmů nezletilého dítěte. Definici tohoto neurčitého právního pojmu v zákoně nikde nenajdeme. Je úkolem soudce přesně zjistit, co určuje zájem konkrétního dítěte v daném případě, a učinit rozhodnutí, které tomuto zjištění odpovídá.

Na základě propojení občanského soudního řádu a občanského zákoníku může být nezletilé dítě účastníkem řízení, samostatně jednat může ovšem jen v rozsahu své způsobilosti k právním úkonům. Tato způsobilost je určitým způsobem omezena hlavně z důvodu ochrany nezletilého před následky jeho vlastního jednání. Samostatně tak může dítě činit procesní úkony, jestliže dosahuje věku, kdy se obecně předpokládá, že je natolik mentálně vyspělé, že si uvědomuje následky svého jednání a je schopno ho ovládnout. V případě negativní odpovědi je nutné zastoupení dítěte vhodnou osobou.

Nová právní úprava způsobilosti k právnímu jednání přistupuje k tomuto hodnocení dle mého názoru mnohem lépe. Bere ohled na individualitu dítěte. Obsahuje vyvratitelnou právní domněnku v případě, kdy má dítě vyšší či nižší inteligenční schopnosti a je tedy více či méně způsobilé k určitému právnímu jednání. V návaznosti na způsobilost k právnímu jednání soud pak zhodnotí procesní způsobilost nezletilého podle individuálního stupně vyspělosti dítěte v konkrétním případě. V případě, kdy bude mít nezletilé dítě rozumovou a volní vyspělost na velmi vysoké úrovni, umožní NOZ za splnění dalších podmínek

emancipaci takové osoby. Následně pak tedy emancipovaná osoba bude mít v civilním soudním řízení plnou procesní způsobilost a nebude nutno trvat na požadavku zastoupení.

S ohledem na zahraniční právní úpravy (např. úprava způsobilosti vést soudní řízení ve Velké Británii) bych však se zdůrazněním náročnosti procesních úkonů a zajištění řádného uplatňování práv nezletilého účastníka uvažovala (pro všechna řízení, jichž se účastní nezletilé dítě) o koncepci přiznání procesní způsobilosti pouze osobě s plnou způsobilostí k právnímu jednání (navazující na výše uvedenou emancipaci). Nezletilé dítě by tak muselo být v řízení zastoupeno zákonným zástupcem, př. kolizním opatrovníkem.

Jde - li o zastoupení dítěte v civilním soudním řízení, jako velký problém vidím jmenování OSPOD kolizním opatrovníkem v řízení o nařízení ústavní výchovy, jestliže je současně navrhovatelem ústavní výchovy. Opatrovník, který podá návrh na nařízení ústavní výchovy dítěte, není dle mého mínění schopen účinně a nezaujatě zastupovat zájem dítěte. Navíc v případech dvojrole OSPOD, má soudce malou možnost podívat se na případ z jiného úhlu než je pohled OSPOD, který návrh podal. Některé soudy ustanovují opatrovníkem dítěte soudního čekatele působícího na daném soudu. Tento postup je ale nevyhovující. Předpokládám totiž, že žádný soudní čekatel nepůjde proti rozhodnutí soudce působícího na stejném soudu. Řešením této situace by mohlo být podání návrhu na nařízení ústavní výchovy rodičem, přičemž OSPOD bude ustanoven opatrovníkem nebo OSPOD podá podnět k zahájení řízení a poté bude ustanoven opatrovníkem. Na podobné situace již reaguje i návrh ZZŘS a upravuje zastoupení nezletilého tak, že byl - li jmenován opatrovníkem nezletilého OSPOD, který podal podnět nebo návrh na zahájení řízení, jmenuje soud na návrh opatrovníka jiného.

K otázce zastoupení nezletilého rodiče v řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti zastávám názor, že nezletilý rodič má způsobilost k podání návrhu, a současně i procesní způsobilost ve věci samostatně jednat. Jestliže totiž zákon o rodině umožňuje přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči, pak je opět ve spojení procesního a hmotného práva třeba připustit, že nezletilý rodič bude mít způsobilost jak k podání návrhu na přiznání rodičovské zodpovědnosti, tak procesní způsobilost jednat ve věci bez nutnosti zastoupení zákonným zástupcem.

Procesní úkony jsou zpravidla úkony náročnějšími a rozumová a volní vyspělost určující způsobilost k právním úkonům nemusí být pro činění procesního úkon v řízení, jehož předmětem je poskytnutí ochrany právu založenému hmotněprávním úkonem dostačující. Současná právní úprava přiznává předsedovi senátu možnost rozhodnout o nutnosti

zastoupení nezletilého dítěte na základě ustanovení § 23 OSŘ. V praxi však někdy dochází k nesprávné interpretaci vztahu § 20 a § 23 OSŘ, resp. vazbě procesní způsobilosti na způsobilost k právním úkonům dle hmotného práva a soudy jednají se zákonným zástupcem nezletilého, aniž by o zastoupení bylo podle § 23 rozhodnuto. Má - li ale nezletilý způsobilost k právním úkonům, má ve stejném rozsahu způsobilost jednat před soudem samostatně. Procesní způsobilost nezletilých účastníků je tedy třeba hodnotit podle rozsahu, v jakém má účastník způsobilost k právním úkonům, nikoli z hlediska rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku u každého jednotlivého procesního úkonu.

V diplomové práci jsem rozebrala otázku práva dítěte na vyjádření svého názoru, které úzce souvisí s problematikou výslechu dítěte. Právo dítěte být slyšeno je citlivým tématem, neboť dítě je bytost stále se vyvíjející a nepříjemné situace, v nichž na něj může být vyvíjen tlak, například ze strany rodičů, by mohly nepříznivě ovlivnit jeho psychiku. Proto by měl soudce při výslechu dítěte zvolit takovou formu, kterou by co nejméně zasáhl do vědomí dítěte a po celou dobu řízení se řídit principem zájmu dítěte jako předním hlediskem své rozhodovací praxe.

Podle formy zjištění názoru dítěte prostřednictvím třetí osoby soud provede dokazování. Pokud bude soud zjišťovat názor nezletilého dítěte zprostředkovaně, nejedná se z pohledu procesního o výslech, ale o důkaz listinou dle § 129 OSŘ. Důkaz listinou může ale v případě nezletilých dětí vyvolat potřebu provedení dalšího dokazování, např. výslechu autora listiny (OSPOD) k okolnostem sepsání listiny. Soud má možnost zjistit názor dítěte také prostřednictvím orgánu sociálně - právní ochrany dětí na základě pohovoru s dítětem v neutrálním prostředí. Přestože tento způsob dítě zatěžuje podstatně méně než výslech před soudem, není ani tento institut využíván v praxi dostatečně.

Výslech dítěte v pozici svědka, účastníka řízení nebo výslech dítěte v řízení, které se dotýká jeho zájmů (např. v řízení o rozvod manželství) má svá specifika. Jestliže je dítě vyslýcháno jako svědek, nezjišťuje se jeho názor, ale skutečnosti, které vnímal svými smysly. Jak jsem uvedla v rámci této problematiky, pohled na schopnost dítěte vystupovat v řízení jako svědek se výrazně měnil – od naprostého odmítání k dnešní obecné způsobilosti dětí poskytnout věrohodnou výpověď.

Při výslechu dítěte jako účastníka řízení se postupuje podle ustanovení OSŘ o výslechu účastníka řízení, s přihlédnutím k § 100 odst. 4 OSŘ. Takovou právní úpravu považuji vzhledem k zvláštnímu charakteru nezletilého dítěte za nedostatečnou. Při úvahách de lege ferenda lze doporučit vytvoření souboru ustanovení, která se této otázce budou

podrobněji věnovat a reagovat na nedostatek psychologického vzdělání soudců. Např. bude upraven výslech dítěte prováděný psychologem se specializací na děti a dospívající za obligatorní přítomnosti soudce namísto pouhého výslechu dítěte soudcem. Osobní setkání soudce s dítětem, nikoli za podmínky jeho aktivní účasti při výslechu, totiž soudci podle mého názoru lépe umožňuje vytvoření celkové představy o osobnosti dítěte a napomáhá mu při následném hodnocení výpovědi dítěte. Bylo by vhodné stanovení základních pravidel a podmínek pro výslech nezletilých dětí jako jednoho z důkazních prostředků v civilním soudním řízení.

Záležitostí, která není v praxi řešena jednotně, zůstává charakter výslechu dítěte v řízeních, která se ho týkají, ale v nichž nevystupuje jako účastník či svědek. Domnívám se, že lze na základě analogie s § 100 odst. 4 hovořit spíše o důkazním prostředku, jelikož lze jeho prostřednictvím zjistit stav věci.

S právem dítěte se vyjádřit souvisí posouzení toho, od jakého věku je dítě natolik vyspělé, aby k jeho názoru mohlo být přihlíženo. NOZ zakotvující věk dvanácti let (viz osvojení dítěte) jako obecnou hranici, která předpokládá dostatečnou schopnost vyslychaného dítěte zpracovat poskytnuté informace a vytvořit si vlastní názor v dané věci. V praxi by tak soudci v budoucnu vždy měli zjistit názor dítěte staršího dvanácti let. Velmi kladně hodnotím ustanovení stanovující věkovou hranici pro zjišťování názoru dítěte, nicméně by tato hranice mohla být dle mého názoru snížena ještě o jeden až dva roky s ohledem na provedené vědecké výzkumy, podle kterých je nejvěrohodnější výpověď dítěte učiněná mezi devátým a jedenáctým rokem jeho života. Nová právní úprava reflektuje připomínky odborníků i široké veřejnosti. Velkou výhodou je dle mého názoru možnost soudu od výslechu dítěte upustit, pokud by mu způsobil újmu (viz osvojení dítěte). Neurčitým však zůstává, jakou relevanci a jaký vliv na konečné rozhodnutí soudce tento názor bude mít.

Po zkompletování své práce si dovoluji tvrdit, že ačkoli z textu práce vyplývá, že česká právní úprava práv dětí odpovídá úrovni ochrany práv dětí určených mezinárodními úmluvami, a že v České republice je formálně zaručeno právo dítěte na vyjádření názoru, české soudy ve snaze ušetřit dítě nepříjemnému zážitku, kterým by pro něj výslech mohl být, v horším případě ve snaze urychlit řízení, nedostatečně využívají tohoto institutu, resp. v některých případech dokonce zjištěný názor dítěte nezohledňují. Dítě je ovšem plnohodnotným subjektem civilního procesního řízení a je nezbytné tak k němu v rámci uplatnění všech procesních práv přistupovat. Je třeba znovu zopakovat, že vůdčím principem,

který by měl být v řízeních určující, je zájem dítěte a opomenutí názoru dítěte bez vážného důvodu nemůže obstát.

Hlavní ambicí při psaní mé práce bylo zodpovězení v úvodu stanovených otázek. Domnívám se, že tohoto cíle bylo dosaženo. Snažila jsem se, aby má práce nebyla jen prací popisnou. Mou snahou bylo vypracovat souvislý text věnovaný postavení dítěte v civilním soudním řízení a ochraně jeho práv, doplněný o nástin řešení některých praktických problémů. Zpracování tématu diplomové práce mi umožnilo utřídit si poznatky z velké oblasti civilního procesního práva, neboť v českém právním prostředí dosud neexistuje materiál, který by byl v tomto směru výhradně zaměřený na nezletilé děti.

## 8 Bibliografie

### Monografie

1. BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 256 s.
2. BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008. 39 s.
3. DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl*. Praha: ASPI Publishing – Nakladatelství, 2009. 1108 s.
4. DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.
5. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář I*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
6. FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. s. 214.
7. FRANCOVÁ, Marie. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství: právní rukověť. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010. 248 s.
8. FREEMAN, Michael. *Law and Childhood Studies*. Oxford: University Press, 2012. 608 s.
9. HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání*. Praha: Leges, 2011. 456 s.
10. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s.
11. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo. 3. vydání*, Brno: Masarykova univerzita, 2006. 398 s.
12. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.
13. JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní. 2. aktualizované vydání*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 816 s.
14. PARKINSON, Patrick, CASHMORE, Judy. *The Voice of a Child in Family Law Disputes*. New York: Oxford University Press Inc., 2008. 237 s.

15. PERCY-SMITH, Barry, THOMAS, Nigel. *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice*. Oxon: Routledge, 2010. 367 s.
16. PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 148 s.
17. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Praha: Aleš Čeněk, 2008. 140 s.
18. RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s.
19. SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Civilní proces*. Praha: Epolex Bohemia, 2006. 1202 s.
20. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459: komentář*. 2 vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. 1394 s.
21. VRCHA, Pavel. *Civilní judikatura*. 2. vydání. Praha: Linde, 2005. 1295 s.

## **Judikatura**

1. Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 16. února 2005, sp. zn. II. ÚS 303/05.
3. Nález Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10.
4. Nález Ústavního soudu ze dne 19. dubna 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/00.
5. Nález Ústavního soudu ze dne 2. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.
6. Nález Ústavního soudu ze dne 19. března 2002, sp. zn. I. ÚS 495/01.
7. Nález Ústavního soudu ze dne 3. srpna 2004, sp. zn. I. ÚS 77/04.
8. Nález Ústavního soudu ze dne 31. května 2001, sp. zn. III. ÚS 225/01.
9. Nález Ústavního soudu ze dne 22. dubna 2004, sp. zn. III. ÚS 707/04.
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 657/1997.
11. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003.
12. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 1973, sp. zn. 1 Cz 28/1973.
13. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005.
14. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 657/1997.
15. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2003, sp. zn. 21 Cdo 1503/2003.
16. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. března 2007, sp. zn. 21 Cdo 731/2006.
17. Rozhodnutí ve věci Havelka a ostatní proti ČR ze dne 21. června 2007. Stížnost č. 23499/06.



## Odborné články

1. BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel. Vyslechnutí dítěte před soudem. *Právo a rodina*, 2003, roč. 5, č. 3, s. 5.
2. BERKOVÁ, Zuzana. Řízení o způsobilosti k právním úkonům a nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 9, č. 9, s. 396-402.
3. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Postavení dítěte v civilním řízení. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 11, s. 17-20.
4. CORRADINIOVÁ, Libuše, VYPUŠTÁK, Radim. K novému rodinnému právu: do roka a do dne. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 1, s. 10.
5. HOVORKA, Daniel. Opatrovnictví dítěte v občanském soudním řízení. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 11, s. 21.
6. HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte - právo být slyšeno. In *Sborník 2. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 900-908
7. KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Vývoj psychiky nedospělých a mladistvých osob z hlediska potřeb výslechové praxe v trestním řízení, psychické zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií. *Právo a rodina*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 8.
8. KOŽENÁ, Iva. Dítě jako účastník řízení – relevance jeho názoru. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 6, s. 13
9. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Úvahy nad zásadou "habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptiala". *Notářský časopis*, 2003, roč. 9, č. 1, s. 5-7.
10. KŘÍSTKOVÁ, Veronika. Práva dítěte a procesní praxe českých soudů. *Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha Via Iuris*, 2005, č. 4, str. 76.
11. MACHÁČKOVÁ, Lenka. Princip rovnosti a ochrana dítěte ve vztazích mezi rodiči a dětmi. *Právní fórum*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 118.
12. MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10., č. 7-8, s. 62-67.
13. NOVÁ, Hana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina*, 2001, roč. 2, č. 9, s. 14.
14. NOVOTNÁ, Věra. Opatrovnictví – co v praxi znamená?. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 1, s. 11-16
15. NOVOTNÁ, Věra. Tři významné role orgánů sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 11, s. 1-5.

16. NOVOTNÁ, Věra. Ochrana práv dítěte. *Právo a rodina*, 2012, roč. 14, č. 10, s. 9-11.
17. RAIS, David. K otázce návrhu na přiznání rodičovské způsobilosti nezletilému rodiči. *Rodinné právo*. 1999, č. 3, s. 5-6.
18. ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých v českém civilním procesu a její komparace s právní úpravou vybraných zemí EU. In *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007. s. 20-29.
19. VRCHA, Pavel. K procesní způsobilosti nezletilé osoby v soudním řízení o plnění z uzavřené smlouvy o přepravě osob. *Soudní rozhledy*, 2006, č. 11, s. 412.

## **Právní předpisy**

1. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
2. Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).
3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 209/1992 Sb.).
4. Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.).
5. Úmluva o ochraně práv dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 43/2000 Sb. m. s.).
6. Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 66/2000 Sb. m. s.).
7. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 34/1998 Sb. m. s.).
8. Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000.
9. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

14. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
15. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 285/2002 Sb., zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
17. Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.
18. Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.
19. Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (transplantační zákon).
20. Návrh zákona o zvláštních řízeních soudních, Parlamentní tisk 931/0.
21. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.
22. Instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (tzv. kancelářský řád).
23. The Civil Procedure Rules 1999.
24. Ženevská deklarace z roku 1924.
25. Deklarace práv dítěte z roku 1959.

## Internetové a jiné zdroje

1. *Důvodová zpráva k zákonu č. 280/2009 Sb., občanský zákoník* [online]. Nový občanský zákoník [cit. 2. února 2013]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/texty-zakonu-.html>.
2. *Manuál k právům dítěte* [online], [cit. 1. února 2013]. Dostupné na [https://is.muni.cz/www/137175/susi\\_Manual\\_volnocasovych\\_edited\\_PAD-2%201.doc](https://is.muni.cz/www/137175/susi_Manual_volnocasovych_edited_PAD-2%201.doc).
3. *Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II* [online], [cit. 1. února 2013]. Dostupné na [http://ec.europa.eu/civiljustice/parental\\_resp-/parental\\_resp\\_ec\\_vdm\\_cs.pdf](http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp-/parental_resp_ec_vdm_cs.pdf).
4. *Reportáž Petry Tachecí* [online]. Česká televize, 23. prosince 2012 [1. února 2013]. Dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/208643-vyslech-mezi-hrackami-specialni-policejni-mistnosti-pro-deti/>.

5. Text navrhovaného zákona o zvláštních řízeních soudních, Parlamentní tisk 931/0, verze ve znění ke dni 15. 3. 2012.
6. <http://www.detskaprava.cz>
7. <http://www.iustin.cz>
8. <http://www.inbrief.co.uk>
9. <http://www.legislation.gov.uk>
10. <http://www.judiciary.gov.uk>
11. <http://www.crdm.cz>
12. <http://www.helcom.cz>
13. <http://www.sos-vesnicky.cz>

## **9 Shrnutí (summary)**

### **Ochrana práv dítěte v civilním soudním řízení**

Tato diplomová práce se zabývá ochranou práv dítěte v civilním soudním řízení. Práce je především zaměřena na postavení dítěte a možnosti na vyjádření jeho názoru v řízeních, která se ho týkají a s tím související problematiku výsledku dítěte.

V úvodu práce je nejprve přiblížena otázka pojmu dítěte a zájmu dítěte deklarovaného v mnoha předpisech. Následně se autor věnuje obecnému pohledu na právní postavení nezletilého dítěte v civilním soudním řízení. Postupně je rozebrána způsobilost nezletilého z hlediska jeho procesní subjektivity a procesní způsobilosti. Z důvodu neúplné procesní způsobilosti je v další kapitole vedle práva dítěte na zastoupení zákonným zástupcem a kolizním opatrovníkem rozebráno i zastoupení na základě rozhodnutí soudu a plné moci. Práce se zabývá některými praktickými problémy spojenými s touto otázkou.

Začátek další části práce se věnuje úpravě práva nezletilého dítěte na svobodné vyjádření názoru obsaženou v českých i mezinárodních právních dokumentech. Poté následuje kapitola o výsledku dítěte. Nezletilé dítě se při tomto výsledku může ocitnout v roli svědka, účastníka řízení či se řízení může přímo dotýkat jeho zájmů (typicky v řízení o rozvod manželství). Dítě může být vyslýcháno buď přímo soudcem samotným nebo prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku či orgánu sociálně - právní ochrany dětí. Nejvhodnějším způsobem se ukazuje výslech dítěte odborníkem za přítomnosti soudce. Posléze jsou rozebrány možné způsoby výsledku dítěte s ohledem na jeho specifický charakter. Otázka výsledku dítěte je zakončena úvahou nad vhodnou věkovou hranicí pro slyšení názoru dítěte a otázce právní relevance názoru dítěte

Práce je zakončena závěrem, který shrnuje zpracovanou materii a také úplnou bibliografii.

### **The protection of children's rights in civil proceedings**

This thesis deals with protection of children's rights in civil court proceedings. The thesis is focused mainly on a child's status and its possibility to express an opinion in court proceedings; furthermore it also discusses the issue of a free expression of child view.

The introduction clarifies the concept of a minor such as minor's best interests which are declared in many acts. The author focuses on a general view of a legal minor's status in

civil proceedings subsequently. Then the competence of a minor to conduct proceedings is discussed in terms of its procedural subjectivity and procedural capability. The next chapter focuses on the right of the minor to the representation of the legal representative and conflict custody and representation on the basis of court decisions and powers of attorney due to the minor's lack of procedural capacity. This work deals with some practical problems associated with this issue.

The beginning of the following section is devoted to the rights of a minor adjustment to the free expression of its opinion elaborated in Czech and international legal documents. This is followed by a chapter about questioning a child. A minor may find itself in a role of a witness or party to the proceedings or the proceedings itself may affect minor's interests (such as case of a divorce proceedings). A child may be questioned by a judge either directly or through a representative of his or by a social - legal expert for protection of children. Interrogation of a child in presence of experts seems to be the best of all ways. Finally there are possible ways of questioning a child discussed with regard to its personality. The issue of questioning a child is summarized in a reflection about a suitable age for hearing and a legal relevance of children's views.

The work concludes with the final thought that sums up the elaborated topic and a complete bibliography.

## **10 Klíčová slova (Key words)**

dítě - zájem dítěte - procesní subjektivita - procesní způsobilost - zastoupení nezletilého dítěte  
- právo dítěte být slyšeno

child - the child's interest - procedural subjectivity - process capability - the representation of a minor child - the child's right to be heard